

MOLNÁR DÁVID

Szenci Molnár Albert

Példaszócikk egy készülő enciklopédiából

Az alábbi szöveg a *Companion to Humanism in East Central Europe – Vol. 1. Humanism in the Kingdom of Hungary* című 2020-ban, Berlinben, a De Gruyter kiadónál megjelenő enciklopédia angol nyelvű szócikkének a *Magyar Könyvszemle* jegyzetelési alapelvei szerint átdolgozott magyar verziója.¹

Szenci Molnár, Albert (Molenaer, Molnar Szenciensis, Szenczi, Zenziensis)
Szenc, 1574. augusztus 30. – Kolozsvár, 1634. január 17.

Életrajz

A Teleki-Bolyai Könyvtárban (továbbiakban TBK) fennmaradt Naplója rögzíti életének eseményeit 1617-ig (ld. A). Életrajzi dokumentumait – melyet Dézsi Lajos publikált 1898-ban – *Collectio Molnariana* néven az MTA Könyvtára (továbbiakban MTAK) őrzi (K 787).² Polgárcsaládban, Szenc (Senec SK) mezővárosában született 1574. augusztus 30-án.³ Apja, szintén Albert, székely származású molnár volt,⁴ anyja Széki Orsolya. Három bátyja, György, Benedek, Lukács, és két leánytestvére volt, Ilona és Zsófia.⁵ Elemi tanulmányait szülővárosának protestáns iskolájában kezdte meg 1584 szeptemberében Debreceni János felügyelete alatt.⁶ 1586 februárja és júliusa között Győrben, majd 1586 végétől 1588 nyaráig – Pelei János tanítványaként – Göncön folytatta a tanulást, ahol jelen volt a Vizsolyi Biblia nyomdai munkálatainál.⁷ Debreceni Csorba István rektorátusa

¹ Hálás köszönettel tartozom P. Vásárhelyi Juditnak, aki a készülő szócikk angol verzióját szakmailag többször is lektorálta és az ismert művek listáját kibővítette.

² SZENCZI MOLNÁR Albert *naplója, levelezése és irományai*, kiad., jegyz. Dézsi Lajos, Bp., Magyar Tud. Ak., 1898. Lásd még: P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert dokumentumok = Szél-járás*, 2(2009), 33–40.

³ SZENCZI MOLNÁR Albert *naplója*, kiad., bev. Szabó András, Bp., Universitas, 2003, 53.

⁴ SZABÓ András, *A szenci molnár fia = Summa*, Tanulmányok Szelestei Nagy László tiszteletére, szerk. Maczák Ibolya, Piliscsaba, 2007, 286–287.

⁵ SZENCZI 2003, i. m. 90, 91, 178, 221, 222, 240.

⁶ *Uo.*, 54.

⁷ *Uo.*, 54, 108; DÉZSI Lajos, *Szenci Molnár Albert (1574–1633)*, Bp., Franklin-Társulat, 1897, 17–18.

alatt Debrecenben tanult 1588 nyarától 1589 januárjáig.⁸ 1590. november elsején megkezdte európai peregrinációját.⁹ Mielőtt 1591. november 2-án „Albertus Molnar Szencinus Ungarus” néven beiratkozott volna a Wittenbergi Egyetemre, négy hónapig Wittenbergben, majd Drezdában élt, ahol valószínűleg a Kreuzschuléba is beiratkozott.¹⁰ 1592. május 9-én tovább folytatta európai körútját.¹¹ 1593. május 7-én beiratkozott a strasbourgi akadémiai gimnáziumba, ahol le is vizsgázott.¹² Június 24-én bejut a Collegium Wilhelmiticumba (vagy Wilhelmitanumba), ahol 1595. május 21-én elnyerte baccalaureátusi fokozatát.¹³ Miután kiutasították, 1596. július 21-én elhagyta az evangélikus Strasbourgot és Svájcba, majd Itáliába utazott.¹⁴ December 3-án átmenetileg teológiai ösztöndíjat kapott a heidelbergi Collegium Casimirianumba, majd 1597. január 22-én „Albertus Molnarus, Zenziensis Hungarus” néven matrikulált Heidelberg kálvinista egyetemére.¹⁵ 1599 végén hazalátogatott Magyarországra, majd 1600. június 19-én visszatért Heidelbergbe.¹⁶ November 26-án (vagy 29?) „Albertus Molnar Szenciensis Ungarus”-ként beiratkozott a Herborni Akadémiára (Academia Nassauensis).¹⁷ A Pfalzi Választófejedelemség és a Hessen-Kasseli Tartománygrófság uralkodóinak támogatásával beutazta Németországot, és hosszabb-rövidebb ideig lakott Frankfurt am Main, Amberg, Altdorf bei Nürnberg, Nürnberg, Marburg, Oppenheim és Hanau városában.¹⁸ 1604. szeptember 25. és november 26. között Prágában időzött, ahol átadta szótárát II. Rudolfnak, és barátságot kötött többek között

⁸ DÉZSI 1897, i. m. 22–24; SZENCI 2003, i. m. 54; IMRE Mihály, *Szenci Molnár Albert arc(kép) máisai*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2009, 29–33.

⁹ DÉZSI 1897, i. m. 27–80; SZENCI 2003, i. m. 55–71.

¹⁰ *Album Academiae Vitebergensis ab a. CH. MDII usque ad A. MDCII.*, Halle, Maximilian Niemeyer, 1894, II, 386a21; SZENCI 2003, i. m. 55, 109; SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700*, Bp., 2011, 303 no. 3725.

¹¹ SZENCI 2003, i. m. 56.

¹² SZENCZI 1898, i. m. 413–415; SZENCI 2003, i. m. 56; IMRE Mihály, „Úton járásnak megírása”, *Kulturális emlékezet, retorikai-poétikai elvek érvényesülése Szenci Molnár Albert műveiben*, Bp., Balassi, 2009, 28–35, 42–46; SZÖGI 2011, i. m. 226 no. 2301.

¹³ SZENCZI 1898, i. m. 417–422; SZENCI 2003, i. m. 56–57, 110–111.

¹⁴ *Uo.*, 57, 113, lj. 467, 58–64.

¹⁵ *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662*, hrsg. Toepke, Gustav, Heidelberg, Selbstverlags des Herausgebers, 1886, 187 no. 6, 558 no. 151; SZENCZI 1898, i. m. 427; SZENCI 2003, i. m. 64, 122; SZÖGI 2011, i. m. 123 no. 735.

¹⁶ SZENCI 2003, i. m. 71, 74.

¹⁷ SZENCZI 1898, i. m. 417, 432–434; *Die Matrikel der Hohen Schule und des Paedagogiums zu Herborn*, hrsg. ZEDLER, Gottfried és SOMMER, Hans, Wiesbaden, Bergmann, 1908, 32 no. 793; SZENCI 2003, i. m. 74; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert és a Vizsolyi Biblia új kiadásai*, Bp., Universitas, 2006, 10–34; SZÖGI 2011, i. m. 139 no. 953.

¹⁸ SZENCZI 1898, i. m. 438–442; KOVÁCS József László, *Szenci Molnár Albert Altdorfban = Szenci Molnár Albert és a magyar késő-renaisszánsz*, szerk. Csanda Sándor, Keserű Bálint, Szeged, 1978 (Adattár, XVII/4), 255–262; SZENCI 2003, i. m. 75–79; GIEBERMANN, Gerriet, *Albert Molnár (1574–1634) ungarischer reformierter Theologe und Wandergelehrter, 1615–1619 Kantor und Rektor in Oppenheim = Oppenheimer Hefte*, 30/31(2005), 2–100; VISKOLCZ Noémi, „Vagyon egy

a csillagász Johannes Keplerrel és az angol költőnő Elizabeth Jane Westonnal.¹⁹ 1606. november 24-én újra beiratkozott a Heidelbergi Egyetemre, ahol felvételt nyert a Collegium Sapientiae-be.²⁰ 1607. április 5-én újból a Herborni Akadémiára,²¹ majd 1607. június 18-án a Marburgi Egyetemre iratkozott be.²² 1611 októberében feleségül vette Conrad Vietor volt feleségét, Kunigunda Ferinarit Oppenheimben,²³ akitől két fia és négy lánya született: Johannes Albertus,²⁴ Pál,²⁵ Erzsébet, Mária Magdolna, Erzsébet Kunigunda és Mária Erzsébet (az utolsó három leány még gyermekkorában meghalt).²⁶ Családjával 1612 és 1615 között Magyarországon élt először Batthyány Ferenc udvari papjaként Rohoncon, majd később lelkészként Komáromban, míg aztán Szilézián és Brandenburgon keresztül vissza nem tért a Pfalzi Választófejedelemségbe.²⁷ 1615 augusztusától az Ambergi Gimnázium konrektora, majd októbertől az oppenheimi Szent Sebestyén vagy Szent Katalin templom iskolájának kántora, majd a város latin iskolájának rektora volt.²⁸ 1619 szeptemberében családjával Heidelbergbe költözött, ahol

kis Varos Moguntian innen”, Hanau és Oppenheim szerepe a magyar művelődéstörténetben = A Ráday Gyűjtemény Évkönyve XI. Bp., 2005, 62–98.

¹⁹ PRAŽÁK, Richard, *Magyar református humanisták csehországi utazásai a harmincéves háború előtti években = Irodalmi Szemle*, 25 (1982), 64–73; SZENCI 2003, i. m. 79; P. VÁSÁRHELYI Judit, „Stella nova exoritur” = *Serpentarius viginti quatuor stellis decoratus*, szerk. Ekler Péter, Varga Bernadett, Bp., 2015, 52–53.

²⁰ *Die Matrikel der Universität Heidelberg* 1886, i. m. 232 no. 138; SZENCZI 1898, i. m. 442; SZENCI 2003, i. m. 80, 151; SZÖGI 2011, i. m. 123 no. 735.

²¹ *Die Matrikel der Hohen Schule* 1908, i. m. 47 no. 1251; SZENCI 2003, i. m. 81, 152; SZÖGI 2011, i. m. 139 no. 953.

²² SZENCZI 1898, i. m. 444; CAESAR, Iulius, *Catalogus studiosorum scholae Marpurgensis ab ineunte anno MDCV usque ad extremum annum MDCXXVIII pertinens*, Marburg, Elwert, 1887; NAGY Jukunda, *Ungarische Studenten an der Universität Marburg, 1571–1914: Studien zur hessischen Stipendiatengeschichte*. Marburg, Hist. Komm. für Hessen, 1974; IMRE Mihály, *A marburgi magyar peregrináció és a Verbesserungswerk kapcsolata = Humanizmus, religio, identitástudat*, szerk. Bitskey István, Fazakas Gergely Tamás, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007, 126–143; SZÖGI 2011, i. m. 213 no. 2119; cf. SZENCI 2003, i. m. 81.

²³ SZENCZI 1898, i. m. 447–449; DÁN Róbert, *Szenci Molnár Albert és Conrad Vietor = Adattár*, XVII/4, 1978, i. m. 283–287; SZENCI 2003, i. m. 84, 158–159; SZABÓ András, „Bizontalan helyeken búdosunk”, *Szenci Molnár Albert a magyar és az európai szellemi életben*, Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2011, 41–52.

²⁴ SIMON Melinda, *Egy XVII. századi erdélyi értelmiségi család könyvműveltsége = Magyar Könyvszemle*, 114(1998), 7–9; SZENCI 2003, i. m. 85, 222; ÓSZ Sándor Előd, *Szenci Molnár Albert és Szenci Molnár János Kálvin-kötetei, Kálvin-levelei. Új adatok a zsoldárfordító és fia biográfiájához = Református Szemle*, 102(2009), 747–756; Uő., *Hol tanult és mikor halt meg Szenci Molnár János? Könyvtörténeti adatok Szenci Molnár Albert legidősebb fiának életéhez = Magyar Könyvszemle*, 128(2012), 268–275.

²⁵ SZENCI 2003, i. m. 103, 222.

²⁶ Uő., 92, 103, 188, 221, 222.

²⁷ DÉZSI 1897, i. m. 188–203; SZENCI 2003, i. m. 41–49, 84–97.

²⁸ SZENCI 2003, i. m. 182, 183–185, 187.

– habár megkínózták Tilly spanyol zsoldosai – túlélte a város 1622-es ostromát.²⁹ 1624-ben Hanauba költözött.³⁰ Ugyanez év júniusában, mielőtt Bethlen Gábor hívására Gyulafehérvárra indult volna,³¹ Hágán és Amszterdamban keresztül a tengeren visszautazva, útba ejtette Londont is.³² 1625 januárjában Gyulafehérvár helyett Kassán telepedett le.³³ Talán 1627-ben, családjával együtt Erdélybe költözött.³⁴ 1634. január 17-én hunyt el Kolozsváron a pestisjárványban.³⁵ Halála után a Sátánnal való fausti szövetségkötéséről legendák születtek.³⁶ Szétszóródott könyvtárából idáig tizenhat kötetet sikerült azonosítani.³⁷

²⁹ SZABÓ András, *Szenci Molnár Albert és Heidelberg ostroma 1622-ben = Humanizmus*, 2007, i. m. 144–154.

³⁰ SZENCI MOLNÁR Albert, *Discursus de summo bono (Értekezés a legfőbb jóról)*, kiad., bev., jegyz. Vásárhelyi Judit, Bp., Akadémiai K., 1975.

³¹ DÉZSI Lajos, *Szenci Molnár Albert levelei Camerariushoz és Leodiushoz = Irodalomtörténeti Közlemények*, 18 (1908), 218–219; SZENCI 1975, i. m. 12–13; VÁSÁRHELYI Judit, *Eszmei áramlatok és politika Szenci Molnár Albert életművében*, Bp., Akadémiai K., 1985, 84–88.

³² DÁN Róbert, GÖMÖRI György, *Szenci Molnár Albert Angliában = Irodalomtörténeti Közlemények*, 83(1979), 278–280; GÖMÖRI György, *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken, 1526–1789*, Bp., 2005, 80 no. 186.

³³ DÉZSI 1908, i. m. 222–223; SZENCI 1975, i. m. 12–18.

³⁴ TÚRI Tamás, *Szenci Molnár Albert erdélyi tartózkodásához = Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, Tomus XXX*, szerk. FONT ZSUZSA, ÖTVÖS Péter, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2011, 463–470 (cf. SZENCI 1975, i. m. 18–21).

³⁵ HERPEI János, *Szenci Molnár Albert halála ideje = Erdélyi Múzeum*, 38(1933), 464–468.

³⁶ VÁSÁRHELYI Judit, *Molnár Albert és a Sátán szövetsége = Irodalomtörténeti Közlemények*, 81(1977), 395–403; BARON, Frank, *A Faust-monda és magyar változatai, Bornemisza Péter és Szenci Molnár Albert = Irodalomtörténeti Közlemények*, 90 (1986), 22–31; SZENTPÉTERI Márton, *Boszorkányos Szenci Molnár Albert = Café Babel* 9 (1999/2), 37–45; KOVÁCS Sándor Iván, *Szenci Molnár redivivus: filológiai esszék*, Bp., Ister, 2000, 127–137; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Faust in der ungarischen Literatur = Fortunatus, Melusine, Genovefa. Internationale Erzählstoffe in der deutschen und ungarischen Literatur der Frühen Neuzeit*, hrsg. BREUER, Dieter és TÜSKÉS Gábor, Bern, Lang, 2010, 419–438.

³⁷ KERECSENYI Dezső, *Szenci Molnár Albert lapszéli jegyzetei = Protestáns Szemle*, 39(1930), 393–397; HERPEI János, *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Szeged, 1965 (Adattár XVII/1), 31–32; BORSA Gedeon, *Szenci Molnár Albert könyvtárának két kötete Németújváron = Adattár XVII/4*, i. m. 289–292; IMRE Mihály, *Molnár Albert Biblia Tigrinája = Adattár*, XVII/4, i. m. 301–315; VÁSÁRHELYI Judit, *Néhány adat Szenci Molnár Albert munkásságához = Collectanea Tiburtiana*, szerk. GALAVICS Géza és mások, Szeged, JATE, 1990, 267–268; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert Biblia-köetei = Ghesaurus*, szerk. Csörsz Rumen István, Bp., rec.iti, 2010, 281–286; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Psalmi: arma culturae = Septempunctata*, szerk. Pénczes Tiborc Szabolcs, Bp., rec.iti, 2011, 31–34; ÓSZ Sándor Előd, *Szenci Molnár Albert könyvtárának ismert darabjai = A reformáció öröksége, Egyháztörténeti tanulmányok*, szerk. V. J. Kolumbán, Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, 2018, 45–64.

Művei

A) Napló

M. 1617-ig vezette naplóját, amelynek fennmaradt kézirata „loci communes” gyűjteményét is tartalmazza.³⁸

Ms.: TBK (To 3619b), loci communes: 26^r–48^r, Napló: 516^r–544^v (dig. másolat: OSZK). A Napló modern kiadása és magyar fordítása: SZENCI 2003, i. m. 53–103.

B) Költemények

1. Egy Hoggaeus Márton birtokában lévő, főként az 1510-es években kiadott könyvekből álló kolligátum megőrizte M. néhány bejegyzését és hét korai, autográf versét, amelyet 1597-ben írt Heidelbergben. A versek közül kettőt a kolligátum Janus Pannonius kötetébe írt bele (VD16 J 193; RMK III 220).³⁹

- a) Hétsoros fortuna-vers (inc. *Ritka az oly udő*).
- b) Latin hexameter (inc. *Caetera tum lector tum postera corriget aetas*) és egy kétsoros verstöredék magyarul (inc. *Vaiha az wr Isten kegielmessen*).
- c) Négysoros panaszvers Magyarország sorsa felett (inc. *Oh en edes hazam te jo Magyar orzag*), melynek kezdősora megegyezik Balassi Bálint *Valedicit patriae* című versének első sorával.⁴⁰
- d) Egy négysoros vers anyjának iránta – mint a legkisebb fiú iránt érzett – legnagyobb szeretetéről (inc. *Mint Jaacobnak fiai közt küssebbik*).
- e) Ötsoros intés a pápának címezve, hogy hagyjon fel álnokságával (inc. *Jer mi kerjük az papat*).
- f) Latin distichonnal kezdődő (inc. *I nunc et celebra summis cum laudibus aulam*) és négy magyarul írt sorral folytatódó vers (inc. *Az nagy urak udvaraban*).
- g) Janus Pannoniust megszólító distichon (inc. *Jane aliquot si nunc mihi posses mittere nummos*).

Ms.: MTAK (K 55). Modern kiad.: 1. KERESÉNYI 1930, i. m.; 2. RMKT XVII/6, i. m.: 383–384, 432.

³⁸ KOVÁCS 2000, i. m. 5–44; IMRE Mihály, *Szenci Molnár Albert Naplójának bibliás idézetéről = Irodalomtörténet*, 60(1978), 788–801; M. VÁSÁRHELYI Judit [recte: P. VÁSÁRHELYI], *Bujdosás és számkivettség Szenci Molnár Albert életében = Emlékkönyv a Teleki Téka alapításának 200. évfordulójára, 1802–2002*, szerk. Deé Nagy Anikó és mások, Marosvásárhely, Mentor, 2002, 484–492; SZENCI 2003, i. m. 5–52; HAVAS László, *Szenci Molnár Albert naplója és antik mintaképei = „mint az gyümölcsös és termett szőlőveszszöc...”*, szerk. Stemler Ágnes, Varga Bernadett, Bp., 2010, 51–56; SZABÓ 2011, i. m. 13–65.

³⁹ KERESÉNYI 1930, i. m.; *Régi magyar költők tára: XVII. század, 6, Szenci Molnár Albert költői művei* [ezentúl RMKT XVII/6], kiad. Stoll Béla, Bp., Akadémiai, 1971, 432–433.

⁴⁰ SZILASI László, *A sas és az apró madarak, Balassi Bálint költői nyelvének utóélete a XVII. században*, Bp., Balassi, 2008, 36–39.

2. Az *Ἀποφθέγματα* című egylapos nyomtatvány kilenc verset tartalmaz: előszót, hét heptastichont és egy centót, amelyeket hét iskolatársának és barátjának címzett, amikor 1599. április 26-án megszerezték MA fokozatukat filozófiából a heidelbergi egyetemen. Minden barátjához – címként – egy-egy görög aforizmát kapcsolt a hét görög bölcs egyikétől, amelyet alatta latinul is közölt.

- a) Az olvasókhhoz szóló *Praefatió*ja hét distichonból áll (inc. *Mos placet iste mihi, (quia nulli displicet aequo)*).
- b) Az első heptastichon – amelynek szerzője a hagyomány szerint a mytilénéi Pittakos – Johannes Philippus Engringhez van intézve: „Πιττακός, οὐδὲν ἄγαν, ὅς ἔην γένος ἐκ Μιτυλήνης. Pittacus ast, ne quid nimis, effatur Mitylenis” (inc. *Accipe quaeso lubens, Engring lectissime, dictum*).
- c) Johannes Jodocus Luciushoz tartozik a korinthosi Periandertől való aforizma: „Ὅς δὲ Κόρινθον ἔβαιε, χόλον κρατέειν, Περίανδρος. Quique Corinthus est, iram rege, ait Periander” (inc. *Sume sophi laetans, mi Luci, nobile dictum*).
- d) Benignus Begiusnak a priénei Bias aforizmáját szánta M.: „Τούς πλέονας κακίους δὲ Βίας ἀπέφηνε Πριήνευς. Plena malorum cuncta, Bias canit urbe Priene” (inc. *Ecce piae mentis, Begi, tibi monstro querelam*).
- e) A görög költő, lindosi Kleobulos bölcs mondása Gothofredus Waltherusnak jutott: „Μέτρον μὲν Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος εἶπεν ἄριστον. Optima mensura est, Cleobulus Lindius inquit” (inc. *Hic tibi cum medius locus est datus, optime Walther*).
- f) M. ötödik barátja Johannes Jacobus Avenarius. Aforizmája a spártai Chilóntól származik: „Χίλων δὲ ἐν κοίλῃ Λακεδαίμονι γνῶθι σεαυτὸν. Te cognosce ipsum, Lacedaemonis incola, Chilon” (inc. *Quomodo quis felix queat esse? rogatus Apollo*).
- g) Tilmann Hantzler Solón aforizmáját kapta: „Τέρμα δ’ ὄρᾶν βίοτοιο Σόλων ἱεραῖς ἐν Ἀθηνᾶς. Atticus hinc Solon vitae, inquit, respice finem” (inc. *Tu minus ut pecces, memorare novissima semper*).
- h) Wolfgang Herderhez milétosi Thalés tartozik: „Ἐγγύην φεύγειν δὲ Θαλῆς Μιλήσιος ἠῦδα. Non spondere Thales Milesius utile censet” (inc. *Praes fieri si forte rogaberis, Herder amice*).
- i) Az utolsó vers, a *Corollarium* című cento a hetes számról szól és Vergilius, Plinius, Ovidius, Simon Stenius, a Biblia, valamint Johann Charion krónikájának sorait felhasználva hét distichonból épül fel (inc. *Imparibus numeris coelestia numina gaudent*).

Ed.: *Ἀποφθέγματα τῶν ἐπὶ τὰ σοφῶν, honoris et fausti ominis ergo septem ornatissimis iuvenibus, συνδίκους suis et ὁμοτραπέζοις amicissimis, cum summus ipsus in philosophia gradus in illustri Heidelbergensi academia publica solennitate conferretur [...]*, Heidelberg, Lancellotus, 1599 (RMK III 4812). Unikális példány: MTAK (K 787, f. 46). A *Lusus poetici* kötetben (ld. B28) újra megjelent: 71–75. Modern kiad.: 1. SZENCZI 1898, i. m. 428–432; 2. RMKT XVII/6, i. m. 444–446.

3. Kétsoros vers magyarul Wolfgang Marcus Waltherus *album amicorum*ában 1600. június 23-i, heidelbergi bejegyzéssel (ld. H2b):⁴¹ *Vesd Istenbe remenséged / S' mindöröke meg tart téged.*

Ms.: Hága, Koninklijke Bibliotheek [továbbiakban HKB] (133 L 8, 177^r).
Modern kiad.: GÖMÖRI 1979, i. m. 373.

4. 1604 őszén Ambergben, alkalmi verseskötetben *Aliud* címmel közölte tíz distichonnyi epithalamiumát az Anhalt-Bernburgi kancelláriai titkár, Johann Caspar Grynaeus és Margaretha Kreusner házasságkötéséhez gratulálva (inc. *Quando tuam frontem, frons laurea cingeret olim*).⁴²

Kiad.: *Ἐγκτικὰ ἐπύλλια festivitati nuptiali sacra, quam vir claris. Dn. Joh. Gaspar Grynaeus, electoralis Palat. Amberg. secretar. cum virgine lectissima Margaretha, viri [...] dn. Johannis Kreusneri, civis Ambergensis filia dilectissima Ambergae d. VIII. Octobris [...] celebrat.* Amberg, typ. Schönfeldianis, 1604, [A₃^r] (VD17 3:005243P). Unikális példány: Halle, Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt (Nv 1996 (84)). Modern kiad.: 1. GIEBERMANN 2005, i. m. 65; 2. P. VÁSÁRHELYI 2011a, i. m. 51.

5. A varvažovi Bartoloměj Havlík Srnec (Srnovec) tizenhárom éves leányának, Dorotheának a halálára publikált egy cím nélküli, négy distichonból álló epitáfiumot (inc. *Vita satis longa est, quae Christo dedita soli*).

Kiad.: *Elegia consolatoria ad nob. opt. virum, D. Barptolemaeum Havlichium Srnovecium a Varvažiova: Novae Pragae civem, [...] obitum filiulae Dorotheae, puellae elegantissimae, ultima Januarii anni 1591 natae, 20. Novembris, hora 14. anni 1604., denatae, 22. ejusdem mensis die sepultae maerentem.* Prague, Shumann, 1604, []^v (RMK III 5689). Példányok: 1. Staatsbibliothek zu Berlin (44 in: 4" Xc 564); 2. Prága, Národní knihovna České republiky (50 G 000126/adl.12); 3. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (1025882).

6. Valószínű, hogy ő a szerzője annak a latin distichonnak is, amely a Heinrich Ulrich által 1604-ben készített portréja alatt olvasható (inc. *Auxiliare Mihi Sanctorum Vita, Salus, Sors!*). Utána mottója olvasható, amely a Róm 8:31 bibliai szentencia distichonba való átfordítása (inc. *Hogy ha az Ur Isten Vagyon mive-lünc*; ld. még H2a).⁴³

Ed.: *Dictionarium* (ld. D1). Ld. még Ulrich metszetét: Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek (I 9120). Modern kiad. és mottójának változatai: RMKT XVII/6, i. m. 384, 433 (no. 183).

⁴¹ GÖMÖRI 1979, i. m.

⁴² P. VÁSÁRHELYI Judit, *Adalék Szenci Molnár Albert alkalmi verseihez = Eruditio, virtus et constantia, Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére*, szerk. Imre Mihály és mások, Debrecen, 2011, I, 50–54.

⁴³ Részletes elemzése: IMRE 2009a, i. m. 19–27.

7. Az altdorfi professzor Konrad Rittershausen felkérésére 29 distichon terjedelmű epitáfiumot írt a holland humanista Jan van der Does (Janus Dousa) 1604-es halálára (inc. *Ecce novum nostri dum secli pondero lustrum*).

Autograph ms.: *Elegidion ad Cl. D. Cunradum Rittershusium jurisconsultum de obitu Jani Dusae* P. Gotha, Forschungsbibliothek (Chart. A 130, Bl. 221^r–222^v). Kiad.: *Conquestio, [...] ad [...] Cunradum Rittershusium [...] Iani Dusae [...] tumulum suis lacrymulis, et amicorum suorum naeniis rigantem, et adornantem = Apotheosis Jani Dousae [...]*. Nuremberg, Wagenmannus, 1605, D₅^r-D₆^r (VD17 125:007301M). Modern kiad.: STOLL Béla, *Szenci Molnár Albert ismeretlen levele és latin elégiája = Adattár*, XVII/4, 1978, i. m. 263–267.

8. 1604 végén hat distichonnyi költeménnyel üdvözölte Konrad Rittershausen nemrég született leányát, Helena Christianát (inc. *Rittershusius ut gaudens celebrare laboret*). A vers utolsó sora szerint, M. – újévi ajándékként – adott latin–magyar szótárából egy példányt Rittershausennek.⁴⁴

Kiad.: = *Cunradi Rittershusii ic. Helena Christiana: Symmachus lib. 5 Epist. 31*. Nürnberg, Wagenmann, 1605, C₄^r (VD17 7:700031Z; RMK III 5698). Példányok: 1. Göttingen, Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek (8 P LAT REC II, 2621 [6]), 2. Nürnberg, Stadtbibliothek (Zeidl. 8. 83a). Modern kiad.: VÁSÁRHELYI 1981, i. m.

9. Három altdorfi diák baccalaureátus fokozatát megünnepelve, 1605-ben kiadtak egy 14 versből álló gratuláló kötetet, amelyben M. is írt egy 22 distichonnyi költeményt: *Ad Christophorum Speccium* (inc. *Lauriger eximie fulget super aethere Phoebus*).

Kiad.: = *Ευφημῖαι factae tribus ornatissimis adolescentibus: Georgio Rit-tero Noribergensi, Georgio Fidlero Noribergensi, Christophoro Speccio Noribergensi*. Nürnberg, Wagenmann, [1605], B₂^r–B₃^r (VD17 23:263677A; RMK III 5697). Példányok: 1. Nürnberg, Stadtbibliothek (Will. V. 648. 4°), 2. München, Bayerische Staatsbibliothek (Res/4 P.o.lat. 745,18), 3. Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek (A: 48.6 Poet. (15), A: 254.24 Quod. [3]). Modern kiad.: KOVÁCS 1978, i. m. 259–260.

10. Georg Rem M.-nak ajánlott rövid könyve az „Omnia” feliratról hét költeményt tartalmaz, amelyek közül két vers címében is jelezve M.-hez szól (ld. G10), aki pedig három verset közölt a kötetben. Ezek közül az egyik a magyar irodalomtörténet legelső ismert képverse (ld. B10c).

Kiad.: REM, Georg, *Eidyllion Georgi Remi j.u.d. Omnia inscriptum: ad Dn. Albertum Molnar Pannonem*. Amberg, Schönfeld, 1605 (RMK III 7513). M. két versét újra kiadták később (ld. B10b, B10c): 1. DORNAU, Caspar, *Amphitheatrum sapientiae Socraticae joco-seriae, hoc est, encomia et commentaria autorum, qua veterum, qua recentiorum prope omnium [...]*. Hanau, typis Wechelians,

⁴⁴ VÁSÁRHELYI Judit, *Újabb Molnár Albert dokumentumok = Irodalomtörténet*, 63(1981), 695–697.

impensis Danielis ac Davidis Aubriorum, C. Schleichii, 1619 (RMK III 6051); 2. *Id.*, Frankfurt am Main, Seyler, 1670 (RMK III 7711). Dornau modern faksz. kiad.: DORNAU, Caspar, *Amphitheatrum...*, kiad. SEIDEL, Robert, Goldbach, Keip, 1995.

a) 1605 januárjában, Altdorfban írta „Omnia”-versét a császári tanácsoshoz, Johannes Matthaeus Wacherushoz. A költemény öt hexameterből áll, amelyeknek első és utolsó betűi az „OMNIA” acrostikont és telesztikont adják ki. Ezen kívül az első sor szavainak kezdőbetűiből is kiolvasható az „OMNIA” szó (inc. *Omnia Maeonis Numeris Inclusit Apollo*).

Eds.: 1. REM 1605, i. m. [A₁^v]; 2. *Lusus* 1614, 51 (ld. B28). Modern kiad.: 1. SZENCZI 1898, i. m. 170; 2. RMKT XVII/6, i. m. 447; 3. DORNAU 1995, i. m.

b) A Georg Remnek ajánlott *Hexastichon*jában Rem vezetéknevével játszva, soronként szemlélteti a latin névszóragozás hat alakját: *Clarissimo j. c. Georgio Remo, Consiliario Norico, fautori observando, per sex casus tributum* (inc. *Omnia jam redeunt. En profereat Omnia Remus!*).

Eds.: 1. REM 1605, i. m. A₃^v; 2. *Lusus* 1614, 55–56 (ld. B28); 3. DORNAU 1619, i. m. 726 (RMK III 6051); 4. DORNAU 1670, i. m. 726 (RMK III 7711); Modern kiad.: 1. SZENCZI 1898, i. m. 171; 2. RMKT XVII/6, i. m. 447; 3. DORNAU 1995, i. m.

c) Egy képverset is dedikált Remnek, amelynek 33 betűből álló hexameterre egy 33 × 33 betűből álló négyzetverset ad ki. A vers négyzethálójának minden sorából és oszlopából kiolvasható a monostichon: *Omnia reddo meo qui prae buit omnia Remo*.

Eds.: 1. REM 1605, i. m. [A₄^v]; 2. *Lusus* 1614, 57 (ld. B28); 3. DORNAU 1619, i. m. 727 (RMK III 6051); 4. DORNAU 1670, i. m. 727 (RMK III 7711). Modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 447–448; 2. KILIÁN István, *A régi magyar képvers*, Miskolc – Bp., Felsőmagyarország Kiadó – Magyar Műhely Kiadó, 1998, 60–61; 3. DORNAU 1995, i. m.

11. A lengyel Christophorus Stoinsky 1606-os téziszfűzetében tizenegy distichonnyi üdvözlővers *Aliud* címmel (inc. *Tempora qui vitae curtissima dixit, et artem*).

Kiad.: *Censura dialecticae novorum philosophorum in theses coniecta. Quam auspice deo, praeside M. Michaelae PICCARTO, professore organico Altdorphino pro virili tuebitur Christophorus STOINSKY Polonus, auctor et respondens, anno MDCVI. mense Martio*. Nürnberg, Kauffmann, 1606, A₆^{r-v} (VD17 23:263771L). Példányok: 1. Erfurt, Universitätsbibliothek / Forschungsbibliothek Gotha (03 – Pl. 8° 00372 [10]); 2. HAB (254.24 Quod. [22]); 3. másolat OSZK-ban (RMK III 1030a).

12. Egy az ünnepelt barátai által kiadott kötetben, M. öt distichonból álló költeménnyel gratulált *Aliud* cím alatt Christoph Welhammer magiszteri fokozatához, amelyet 1606 júliusában nyert el Altdorfban (inc. *Gaudet verus honos testes sibi jungere Musas*).

In: *Ευφημία ornatissimo iuveni Christophoro Welhamero Ambergo-Palatino cum ei, a spectatissimo atque humanissimo viro, Dn. Wolfgango Waldungo artium magistro, medicinae amatore, et pro tempore collegii philosophici decano honores magisterii in inelyta Noricorum Academia quae est Altorfii tribue[re]ntur prid. Cal. Julii anno Χριστογονίας MDCVI. ab amicis honoris, amoris, et benevolentiae gratia scriptae*, [S. l., s. n.], 1606, (VD17 23:263685S; RMK III 5714). Példányok: 1. Nürnberg, Stadtbibliothek (Will. V. 648. 4°), 2. Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek (A: 254.24 Quod. [5]). Modern kiad.: KOVÁCS 1978, i. m. 260–261.

13. 1606-ban – *Aliud* címmel – Konrad Rittershausennek tíz distichonban gratulált negyvenhetedik születésnapja alkalmából (inc. *Ecce quarter denum natalem et fulgere sextum*). A vers szerint költőnk értékes művet szeretett volna küldeni, de kimerítették zsolttárfordításának munkálatai.⁴⁵

Kiad.: *Cunradi Rittershusii Brunswigii natalis XLVII. et Satira in famam*, [S. l., s. n.], 1606, A₄^v–A₅^r. Példányok: 1. Bécs, Österreichische Nationalbibliothek (40.X.57), 2. Zwickau, Ratsschulbibliothek (6.3.57.[9]). Fotómásolat: OSZK (RMK III. 1041a). Modern kiad.: P. VÁSÁRHELYI 2007c, i. m.

14. A *Psalterium Ungaricum* 1607-es kiadásában egy latin epigramma és négy, genfi dallamra írt ének is olvasható M.-től.⁴⁶

- Filiczki János verses ajánlása után (ld. G5b) egy distichon található, amelynek szerzője M. lehet (inc. *Non fera, non rabies, non tristia monstra barathri*).⁴⁷
- Kiad.: *Psalterium Ungaricum* (ld. C1). Modern kiad.: 1. IMRE 2009a, i. m. 49–50; 2. Faksz.: BHA XLVI, 2017, i. m.
- A *Mindennemü Háboruság ellen* a 35. zsolt. parafrázisa hét nyolcsoros strófában (inc. *Ur Isten melly sokan vadnak*).
- Az Isten Törvényéről* című ének a 6. zsolt. dallamára íródott hat hatsoros versszakban (inc. *Meghattad nekünc Ur Isten*).
- Az Ur vaczorája előtt* az 50. zsolt. dallamára készült hat hatsoros versszakban (inc. *Halgasd meg Ur Isten kérésemet*).
- Az szent Vaczora utan* című a 8. zsolt. dallamára hét négysoros versszakból áll (inc. *Oh én lelkem diczérjed Istenedet*).

Kiad.: *Psalterium Ungaricum*, 420–425 (ld. C1). Közlésükről az 1612-es oppenheimi kiadásban, ld.: RMKT XVII/6, i. m. 425–426. Modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 341–345 (no. 153–156); 2. Faksz.: BHA XLVI, 2017, i. m.

⁴⁵ P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert születésnapjához köszöntőverse 1606-ból* = „Nem súlyed az emberiség!”, szerk. Jankovics József és mások, Bp., MTA ITI, 2007, 321–322.

⁴⁶ BHA XLVI: SZENCI MOLNÁR Albert, *Psalterium Ungaricum... – Kis catechismus...*, tan. P. Vásárhelyi Judit, Bp., Balassi – OSZK, 2017.

⁴⁷ RMKT XVII/6, i. m. 425–426 (no. 153–156); IMRE 2009a, i. m. 49–54.

15. A *Kis katekizmus* 1607-es kiadása tartalmazza M. két másik énekét a 86. és a 65. genfi zsoltárok melódiájára.⁴⁸

- a) A kilenc nyolcsoros strófából álló 86. zsolt. parafrázisának címe: *Az pogany ellenség ellen* (inc. *Uraknak Ura nagy Isten*).
- b) A hét nyolcsoros versszakból álló énekének címe a 65. zsolt. dallamára: *Hazzagrol valo enek* (inc. *Kezdetben hogy Isten Adamot*).

Kiad.: *Kis catechismus*, 56–61 (ld. E1). Közlésükről az 1612-es oppenheimi kiadásban, ld.: RMKT XVII/6, i. m. 426. Modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 345–348 (no. 157–158); 2. Faksz.: BHA XLVI, 2017, i. m.

16. Az *Analecta aenigmatica* M. saját gyűjteménye, amely olvasmányaiból és baráti albumokból összeválogatott enigmákat, iskolák, házak és templomok falfeliratait, valamint tudós férfiakkal való beszélgetései során hallott rejtvényeket, találós kérdéseket tartalmaz. Ezek közül is talán 15–20 M. alkotása.⁴⁹ Johann Heidfeld adta ki *Sphinx theologico-philosophica* című művének függelékeként 1608-ban.⁵⁰ A gyűjtemény elején Heidfeld közli M. hozzá írt 1607-es levelét (715–717), majd M. Heidfeldnek ajánlott 31 × 31 betűből álló, négyzetet formáló pentameter képversét („cubus”): *Talis quadra boni sit tibi forma viri*, amelynek elején a képvershez fűzött egy distichonnyi dedikációs epigrammája is olvasható a szerzőtől (inc. *Heidfeldi ecce quadrum, vel, si vis, do tibi cubum*), (717–718). A képvers verssora a négyzetháló bármelyik pontjáról kiolvasható és a négyzetről mint férfiszimbólumról szól. Pieter Jacobi 1612-es holland *Sphinx* fordításában M. *Analectája* is olvasható hollandul.⁵¹

Kiad.: 1. MOLNARUS Ungarus, Albert, *Analectia aenigmatica* (RMK III 5770) = HEIDFELDIUS, Johannes, *Quintum renata, renovata, ac aliquanto ornatus etiam, quam nuper, exculpta Sphinx theologico-philosophica* [...]. Herborn, s. n., 1608, 713–731; 2. Textor *Sylloge variorum aenigmatum* című művében a függelék függelékeként – vagyis Heidfeld új kiadásának függelékeként – újra publikálják az *Analectát* (RMK III 1111) = HEIDFELDIUS, Johannes, *Sextum renata, renovata, ac longe ornatus etiam, quam unquam antea exculpta Sphinx theologico-philosophica*. Herborn, s. n., 1612 = TEXTOR, Joannes, *Sylloge variorum aenigmatum apophthegmatum, gnomarum, historiarumque, ad Sphingem Heidfeldi* [...]. Herborn, s. n., 1612, 103–118; 3. A harmadik kiadás (RMK III 5976) ki lett bővítve kb. 20–25 új enigmával = HEIDFELDIUS, Johannes, *Septimum renata, renovata, ac longe ornatus etiam, quam unquam antea exculpta Sphinx theologico-philosophica* [...]. Herborn, s. n., 1616, 1005–1028; 4. M. tovább bővítette a negyedik kiadást (RMK III 6118) = HEIDFELDIUS, Johannes, *Octavum renata, renovata, ac*

⁴⁸ P. VÁSÁRHELYI = BHA XLVI, 2017, i. m.

⁴⁹ SZÖRÉNYI László, *Szenci Molnár Albert latin versei = Adattár*, XVII/4 1978, i. m. 252–253.

⁵⁰ P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert aenigmái = Irodalomtörténeti Közlemények*, 98(1994), 365–374.

⁵¹ P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert hollandul = Gesta typographorum*, szerk. P. Vásárhelyi Judit, Bp., Borda Anktikvárium, 1993, 71–81.

longe ornatius etiam, quam unquam antea exculpta Sphinx theologico-philosophica [...]. Herborn, s. n., 1621, 1307–1339 (VD17 23:269501E); 5. Az ötödik kiadás újabb enigmákkal bővült (RMK III 1466) = HEIDFELDIUS, Johannes, *Nonum renata, renovata, ac longe ornatius etiam, quam unquam antea exculpta Sphinx theologico-philosophica* [...]. Herborn, s. n., 1631, 1343–1382 (VD17 3:301559W). A képvers modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 448; 2. KILIÁN 1998, i. m. 58–59. A holland fordítás kiadásai: 1. *Byvoeghsel. By een gelesene Raedsels van de wel begaefden H. Albert Molnar Ungersman een den aucteur cortelingh overgesonden, diemen hier achter heeft gestelt, tot vermakinge des Lesers = Sphinx Theologico-Philosophica. Ofte de schriftuerlijcke ende philosophische tijt-korter* [...]. Amsterdam, D. Pietersz, 1612, 656–669 (RMK III 5864); 2. *Id.*, 1627, 656–669; 3. *Id.*, uyt de boeck-winckel van Abraham van Blancken, 1658, 656–669 (RMK III 6374). A képvers holland fordításának modern kiad.: P. VÁSÁRHELYI 1993, i. m. 77.

17. Tizenkét distichonból álló epigrammát közölt Jan Turnowski teológus doktorrá avatása alkalmából Marburgban 1608. március 8-án egy antológiában (inc. *Mira mihi semper visa est prudentia Vatum*).⁵²

Kiad.: *Prospnoneses Docturae Theologicae* [...]. Marburg, Kezelius, 1608, C₂^v. Példány: London, British Library (837.h.12.[9.]). Modern kiad: GÖMÖRI 2003, i. m. 533–534.

18. Genfi dallamokra írt két éneke olvasható a Hanau (ld. F2) és később az Oppenheimeri Bibliában (ld. F3):⁵³

a) A 117. zsolt. dallamára: *Az Urnak imadsága* (inc. *Mi Atyánc ó kegyes Isten*).

b) A 116. zsolt. dallamára: *Az Apastali Credo* (inc. *Hiszec az menybéli egy Istenbe*).

Kiad.: 1. *Szent Biblia* [...]. Hanau, 1608, 68, 68–69; 2. *Szent Biblia* [...]. Oppenheim, 1612, 123, 122. Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 351–352 (no. 161, 162).

19. A Hanau Biblia (ld. F2) egyik példányának előzéklapján M. saját kezű, hét distichonnyi dedikációs epigrammája olvasható Móric hessen-kasseli tartománygrófnak ajánlva, amelyben a fejedelmet dicséri, és a Hanau Biblia példányát ajándékozta neki (inc. *Princeps Mauritius dum celsam roborat arcem*).⁵⁴

Ms.: *Serenissimo ac potentissimo S. R. Imp. Principi Domino Dn. Mauritio Landgravio Hassiae, comiti Cattimelibocorum, Deciorum, Ziegenhani et Niddae etc. studiorum patrono optimo maximo*. New Haven, Yale, Beinecke Library (1971 679). Modern kiad. fotóval: GÖMÖRI 2000, i. m. 752–753.

⁵² GÖMÖRI György, *Ismeretlen Szenci Molnár Albert-vers egy marburgi antológiában = Irodalomtörténeti Közlemények*, 107(2003), 532–534.

⁵³ RMKT XVII/6, i. m. 426.

⁵⁴ GÖMÖRI György, *Ismeretlen Szenci Molnár-vers a Hanau Biblia dedikációs példányában = Irodalomtörténeti Közlemények*, 104(2000), 751–754.

20. Sz. Böszörményi Péter 1608-ban publikált disszertációjához írt három distichonnyi vers M-től (inc. *Petre tuum brevibus laudabile comprobo coeptum*).

Kiad.: MOLNAR SZENCIENSIS, Albert, *Hexastichon ad ornatissimum dominum Petrum Beszermenium, de cognitione Dei disputantem, praeside clarissimo doctore Johanne Molthero Theologo* = P. Sz. BESZERMENINUS, Petrus, *Disputatio theologica* [...]. Marburg, P. Egenolphus, 1608 (RMK III 1058). Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 448–449.

21. Hét distichonnyi búcsúvers a fiatal felső-lausitzi nemeshez, Johannes Georgius Ponnickauhoz (inc. *Ad patrios quoniam vertis tua vela penates*).⁵⁵

Kiad.: *Vota gratulatoria ad genere nobilitatis [...] conspicuum [...] Dn. Johannem Georgium a Ponnickaw equitem Lusatiae Superioris* [...]. Marburg, Kezezelius, 1610. Unikális példány: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka (B-32/423/04), fénymásolat OSZK-ban (RMK III. 1085b). Modern kiad. fényképpel: Gömöri 2005b, i. m. 225–226.

22. A két barát, Georg Rem és M. egy 1611-es egyleveles nyomtatványon búcsúzik az elhunyt Johann Cunótól és feleségétől Catharina Haugiától. Rem rövid levélben felszólítja M.-t, hogy hendecasyllabusait saját versével egészítse ki, amelyet meg is tett 16 distichonban (inc. *Eheu semirut facies moestissima mundi!*).

Kiad.: *Epicedia in obitum cl. et excellentissimi viri d. Johannis Cunonis, medici in repub. Norica primarii ac solertissimi, eodem die cum lectissima matrona Catharina Haugia, coniuge castissima Noribergae cum luctu publico tumulati XV. decembr. MDCX. pietatis & grati animi ergo scripta ab amicis*. Hanau, Willerianus, 1611 (VD17 29:723980T). Az egyetlen ismert példányt M. saját kezűleg dedikálta Georg Mauritiusnak: Erlangen-Nürnberg, Universitätsbibliothek (H62/AUA 261-3).

23. 1611. május 24-én Joannes Lemker *album amicorum*ába két distichonnyi üdvözlő verset írt be Marburgban (inc. *Rebus in adversis pariter rebusque secundis*).⁵⁶ Az első sort Nathan Chyträus *Providentia divina* című költeményéből vette (ld. H2f).

Ms.: HKB (135 J 49, 252^r). Modern kiad.: BUJTÁS, i. m. 58.

24. 1611. október 24-i dátummal öt distichonnyi epigrammában üdvözölte Pécseli Király Imrét és retorikai munkáját (inc. *Quando sacris studiis, humanam rite Sophiam*).⁵⁷

⁵⁵ GÖMÖRI György, *Szenci Molnár Albert ismeretlen verse a Ponnickau-búcsúantológiában = Magyar Könyvszemle*, 121(2005), 222–226.

⁵⁶ BUJTÁS László Zsigmond, *Szenci Molnár Albert ismeretlen albumbejegyzése 1611-ből = Magyar Könyvszemle*, 120(2004), 56–59.

⁵⁷ KECSKEMÉTI Gábor, *Pécseli Király Imre retorikája és Szenci Molnár Albert = „Nem súlyed az emberiség!”* 2007, i. m. 451–474.

Kiad.: 1. = REGIUS PECZELIUS, Emericus *Isagoges rhetoricae libri duo* [...]. Oppenheim, H. Galler, 1612 (RMK III 1112); 2. = *Id.*, Nürnberg, W. Endtner, 1639 (RMK III 1551). Modern kiad.: 1. *Régi magyar költők tára: XVII. század, 2. Pécseli Király Imre, Miskolczi Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei*, kiad. JENEI Ferenc és mások, Bp., Akadémiai Kiadó, 1962, 252; 2. RMKT XVII/6, i. m. 449; 3. ANGYAL Endre, *Szenci Molnár Albert manierizmusáról = Irodalomtörténeti Közlemények*, 80(1976), 342.

25. Az Oppenheimi Bibliában (ld. F3) közölte énekét a 146. genfi zsolt. dallamára: *Szüz Marianac eneke. Luc. I.* (inc. *Magasztallya az én szívem*).

Ed.: *Szent Biblia* [...]. Oppenheim, 1612, 120. Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 353–354 (no. 163).

26. Szepsi Korotz György *Βασιλικὸν δῶρον* jához írta 14 soros ajánló versét 1612-ben (inc. *Nagy ajándeka ez az Ur Istennek*).⁵⁸

Ed.: MOLNAR SZENCI, Albertus, *Ez könyvncet ajanlasara* = SZEPSI KOROTZ György *Βασιλικον δωρον. Az angliai, scotiai, franciai es hiberniai első Jacob kiralynac* [...]. Oppenheim, Galler, 1612 (RMNy 1038). Modern kiad.: 1. HERPEI 1966a, i. m. 123; 2. RMKT XVII/6, i. m. 363.

27. Johann Textor 1612-es *Syllogéjában* négy epigramma található M.-tól. Az első három az irigyek témáját variálja (*In invidos*).⁵⁹

a) Egy distichonban (inc. *Si velis invidiae morsus vitare furentes*).

b) Egy distichonban (inc. *Invidiae si vis morsus depellere prorsus*).

c) Két distichonban (inc. *Qui cupis invidiam penitus vitare furentem*).

d) Miután aláírja a verseket, még egy distichont beszúr (inc. *Pascere livor iners odio, saturare furore*).

Kiad.: = TEXTOR 1612, i. m. 61 (ld. B16). Modern kiad.: GÖMÖRI 2011, i. m. 499–500.

28. 1614-ben összeállított és kiadott egy játékos versgyűjteményt *Lusus poetici* címmel, amely tizennyolc szerzőtől közöl verseket. Ezek közül M. három költeménye Rem *Eidyllionjából* (ld. B10) származik. Előszóként a könyv elején két neki írt levél részlete olvasható: a) Joannes Matthaues Wacherus (Wacker) császári tanácsos 1605. január 21-én Prágában kelt levelének részlete, és b) Konrad Rittershausen keltezés nélküli levélrészlete.⁶⁰

⁵⁸ HERPEI János, *Apró adatok Szenci Molnár Albert munkásságához = Studia Litteraria*, 4(1966), 123–128.

⁵⁹ GÖMÖRI György, *Ismeretlen Szenci Molnár-vers és más magyar vonatkozások Johannes Textor Sylloge variorum aenigmatum című művében = Magyar Könyvszemle*, 127(2011), 498–501.

⁶⁰ HAVAS László, *Szenci Molnár Albert antológiájának keletkezéstörténete = Irodalomtörténeti Közlemények*, 66(1962), 339–341; G. LÁBOS Olga, *Szenci Molnár Albert Lusus poetici című gyűjteményéről = Irodalomtörténeti Közlemények*, 82(1978), 590–596; SZÖRÉNYI 1978, i. m. 249;

Kiad.: *Lusus poetici excellentium aliquot ingeniorum, mirifice exhibentes neminem, nihil, aliquid, omnia: septem nationes Europae*. [...]. Hanau, Willer, LeClercq, 1614 (VD17 23:295731C; RMK III 1132). Az előszót kiadta Dézsi: SZENCZI 1898, i. m. 173–174.

29. Egy distichonnal üdvözölte David Scandellus – később tanár a mai Bytom Odrzański Gymnasium Schönaichianumában – Marburgban megszerzett magiszteri fokozatát (inc. *Christo fide, tuum fac munus, alacriter ora*). Ez a versike – másik tizenhárom szerző munkájával együtt – egy antológiában jelent meg az ünnepelt esküvőjére publikált alkalmi nyomtatvánnyal együtt 1614-ben.⁶¹

Kiad.: = *Laureae Apollinari M. Davidis Scandelli, Bolesla-Silesii, Scholae illustris Schönaichianae conrectoris, in brabeuterio ad Lanum illustrissimae et florentissimae Academiae Marpurgensis Rectore* [...] *in frequentissima ac splendissima corona Academica, Ad XIII. Cl. Ianuarias, anni MDCX. gratulabantur domini professores et amici*. Głogów, J. Funck, 1614 (VD17 14:071082B). Unikális példány: Drezda, Sächsische Landes- und Universitätsbibliothek (Biogr. erud.D.1660,13.d). Modern kiad.: GÖMÖRI 2015, i. m. 205.

30. Epithalamium három distichonban Daniel Tossanus és Maria Geppina (Christophorus Jölingen neuhausenai bíró özvegye) 1616. augusztus 19-i esküvője alkalmából (inc. *Cui pia religio cordi, dulcesque Camoenae*).⁶²

Kiad.: = *Gamelia honoratissimis nuptiis Dn. Danielis Tossani illustris Neuhusiani collegae sollertissimi: ducentis lectissimam Christophori a Jölingen, praetoris olim Neuhusani viduam, Mariam Geppinam* [...] *XIV. Calend. Septembribus, anno redempti mundi CIS ISXVI*. Oppenheim, Galler, 1616, B4v (VD17 125:014849R). Modern kiad.: 1. GIEBERMANN 2005, i. m. 65; 2. P. VÁSÁRHELYI 2011a, i. m. 53.

31. Az 1617-es *Postilla Scultetica* (ld. E2) címlapjának versóján kilenc distichonban szólította meg V. Frigyes pfalzi választófejedelmet (inc. *Summe Parens rerum, cui parent climata mundi*).⁶³

Kiad.: *Melisma votivum pro diuturna vita, incolumitate perpetua, perenni felicitate, sempiterna gloria* [...] = *Postilla*, 1617 (ld. E2). Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 449–450.

G. LÁBOS Olga, *Újabb megjegyzések Szenci Molnár Albert „Lusus poetici”-jához (A késő-humanizmus európai kapcsolatainak prozopográfiai megvilágításához)* = *Studia Litteraria*, 17(1979), 35–49.

⁶¹ GÖMÖRI György, *Szenci Molnár Albert epigrammája a Scandellus-antológiában* = *Magyar Könyvszemle*, 131(2015), 204–206.

⁶² P. VÁSÁRHELYI 2011a, i. m. 52–54.

⁶³ V. Frigyesnek ajánlott könyveiről ld. KOVÁCS Sándor Iván, KULCSÁR Péter, *Szenci Molnár Albert V. Frigyes pfalzi választófejedelemnek dedikált könyvei a Vatikáni Könyvtárban* = *Magyar Könyvszemle*, 86(1970), 249–252.

32. Textor 1617-es *Nassauische Chronick*jának elején két üdvözlõ vers olvasható:⁶⁴

a) Epigramma három distichonban (inc. *Nassovicae gentis dum fulgida Stemma ta pandis*).

b) Barátjának, Textornak írt másik két distichonos verse (inc. *Az mire kérsz engem, jó Textor régi barátom*).

Kiad.: 1. = TEXTOR, Johann, *Nassauische Chronick* [...]. Herborn, Raabe, 1617, b₁^r (VD17 23:000242R); 2. *Id.*, Wetzlar, Winckler, 1712, 20. Modern kiad.: 1. SZABÓ 1996, i. m. 114–115; 2. SZENCI 2003, i. m. 33–34.

33. M. is írt köszöntõverset Szilvási K. Márton az Ige testet öltésérõl kiadott teológiai vitairatához, amelynek nyilvános megvitatása 1618. augusztus 15-én zajlott Heidelbergben. Az „athleta Christi”-ként méltatott Szilvásiról szóló hat distichonnyi epigrammát Oppenheimben írta (inc. *Qui sibi maturo praefigit tempore metam*).⁶⁵

Kiad.: MOLNAR SZENCIENSIS, Albertus, *Epigramma. Ad praestantissimum Dn. Martinum Szilvasium respondentem: amicum et popularem suum charissimum. = Disputatio theologica de incarnatione Verbi ex Evangelio Johannis C. I. v. 14* [...] *sub praesidio* [...] *Henrici Alting* [...] *publicae disquisitioni subiicit* Martinus K. SZILVASI Ungarus [...]. Heidelberg, Lancellot, 1618 (RMK III 1218). Egyetlen példány: Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár [ezen túl TREKN] (RMK1134, coll. 9). Modern kiad.: FEKETE 1975, i. m. 92.

34. Balthasar Exner *album amicorum*ába bejegyzett egy két distichonnyi verset 1615. június 6-án Bytom Odrzańskiban (inc. *Dum meliora diu sperasti, Exnere diserte*). Ezt késõbb Exner kiadta a versgyûjteményében.⁶⁶

Kiad.: = EXNER, Balthasar, *Anchora utriusque vitae: hoc est symbolicum spero meliora a trecentis* [...]. Hanau, Typis Wecheliani, impensis D. ac D. Aubriorum, C. Schleichii, 1619, 133–134 (RMK III 6052). Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 449.

35. Barátja, Michael Piccart (Pickhard) halálát nyolc distichon terjedelmû epicediumban siratta el 1620-ban (inc. *Dum Bellona vagis terroribus implicat orbem*).⁶⁷

Kiad.: = KÖNIG, Georg, *Leichsermon uber den gähling doch seligen Abschied deß Ehrnvesten und Wolgelahrten Herrn M. Michaelis Piccarti Fr. Weyland*

⁶⁴ SZABÓ András, *Szenci Molnár Albert és a magyar idõmértékes vers, Egy frissen felfedezett alkalmi költemény margójára = Irodalomtörténeti Közlemények*, 100(1996), 114–121.

⁶⁵ FEKETE Csaba, *Szenci Molnár Albert két alkalmi költeménye = Theologiai Szemle*, 17(1975), 91–92.

⁶⁶ GÖMÖRI 2015, i. m. 205–206.

⁶⁷ KOVÁCS 1978, i. m. 259.

bey der Hohenschul Altorff wolverordneten Logicae & Metaphysicae Professoris Publ. [...]. Altdorf, Scherff, 1620, F₂^v-F₃^r (VD17 1:025494W; RMK III 6081). Modern kiad.: KOVÁCS 1978, i. m. 261.

36. Simándi Bodó Mihály tézisfüzetét 1621. január 5-i keltezésű, öt distichon terjedelmű epigrammával köszöntötte (inc. *Quum mihi de precibus Liber Hunnicus exit in oras*).

Kiad.: *Epigramma ad praestantissimum virtute et eruditione virum, dominum Michaellem SIMANDI* [...] = *Theses theologicae de Coena Domini*. Heidelberg, J. G. Geyder, 1621 (RMK III 1331). Unikális példány: TREKN (RMK423). Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 450.

37. Az *Imádságos könyvecske* címlapverzője tartalmaz egy 12 soros verset is: *Intés a könyörgésre* (inc. *Mivel Keresztyén, bizonyos vagy ebben*).

Kiad.: *Imádságos könyvecske* (ld. E4). Modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 365–366 (no. 171); 2. Faksz.: BHA XXXV. SZENCI MOLNÁR Albert, *Imádságos könyveczke, M. DC. XXI.*, kiad., tan. P. VÁSÁRHELYI Judit, *Az imádságfordító Szenci Molnár Albert, Bp.*, Balassi, 2002.

38. *Az keresztyeni religiora* (ld. E6) címlapján a Mt. 7.13–14 bibliai verseket négy sorban írta át magyarul (inc. *Szoros kapu, keskeny út*).

Kiad.: *Az keresztyeni religiora*, 1624 (ld. E6). Modern faksz.: BHA XLIII. SZENCI MOLNÁR Albert, *Az keresztyéni religióra és igaz hitre való tanítás, Hannoveria, M. DC. XXIV*, kiad., tan. P. Vásárhelyi Judit, Szabó András, Bp., Balassi, 2009.

39. Cunradi *Theatrum symbolicum*át három distichonnyi epigrammával üdvözölte (inc. *Cum tibi cuncta necem, nece vel pejora, minantur*), amelyet 1625. augusztus 21-én írt Kassán.⁶⁸

Kiad.: CUNRADI, Caspar, *Theatrum symbolicum in quo sacrum illud Davidicum domini est salus a viris illustri generis prosapia* [...]. Olsnae Silesiae, Typ. Bösemesserianis, 1625, C₃^v (VD17 23:297019W). Modern kiad.: 1. VÁSÁRHELYI 1985, i. m. 67; 2. VÁSÁRHELYI 1990, i. m. 265–266.

40. Üdvözlő epigrammát írt öt distichonban Pataki Füsüs János királytükrehez 1625. december 6-i, kassai keltezéssel (inc. *Qualia praecelsos deceant data munerera reges*).

Kiad.: *Epigrammation ad reverendum dominum Iohannem Füsüs Speculum veri principis Ungarice edentem* = PATAKI FÜSÜS, János, *Kiralyoknak tüköre* [...]. Bártfa, Klösz, 1626, [(o)(o)₅]^r, (RMNy 1347). Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 450.

⁶⁸ VÁSÁRHELYI Judit, *Néhány adat Szenci Molnár Albert munkásságához = Collectanea Tiburtiana*, szerk. Galavics Géza és mások, Szeged, JATE, 1990, 265.

41. A kolozsvári iskolamester Dengelegi Péter *Rövid anatómiájának* elején két vers olvasható, amelyekben a katolikusok elleni intellektuális harc folytatására buzdítja a szerzőt:

a) A *Tetrastichon Latinum* két distichonból áll (inc. *Perge vir insignis, Christo duce et auspice Christo*).

b) A latin vers után ennek négy strófányi magyar parafrázisa olvasható [*Tetrastichon*] *Hunniadicum* címen (inc. *Dengelegi Pétert ilyen munkájáért áld meg Isten sok jókkal*).⁶⁹

Kiad.: DENGELÉGI Péter, *Roavid anatomia* [...]. Gyulafehérvár, Effmurdt, 1630, [(7)^v] (RMNy 1467). Modern kiad.: 1. HERPEI 1966a, i. m. 126; 2. RMKT XVII/6, i. m. 430–431, 367.

42. 1629. augusztus 29-én Miskolci Csulyak István *album amicorum*ába hat soros latin–magyar verset írt be *Ad Christum servatorem* címmel (ld. H2i). A két latin sor után (inc. *Te peto, te cupio, te diligo, te colo Christe*) következő négy sor magyarul íródott (inc. *Bizd Istenre magad*). Miskolci Csulyak unokájának, Miskolci Csulyak Ferencnek az *album amicorum*ában a „pila Dei” motívummal négysorosra bővített latin eredeti egy másik változatával találkozhatunk 1697-ből. Fekete szerint ez is M. munkája lehet.⁷⁰

Ms.: magángyűjteményben. Modern kiad.: 1. HERPEI 1966b, i. m. 160–161; 2. RMKT XVII/6, i. m. 433 (no. 184); 3. FEKETE 1975, i. m. 92–94.

C) Versfordítások

1. 1607-ben – a *Kis katekizmus*sal együtt (ld. E1) – adta ki *Psalterium Ungaricum*át, amely a százötven genfi zsoltár magyar fordítását tartalmazza százharminc különböző metrumban, és amelynek elkészítéséhez Ambrosius Lobwasser német zsoltárfordítását használta fel. (Fekete az egyszólamú 1598-as herborni kiadást határozza meg mintaként: VD16 B 2833).⁷¹ A dallamok Théodore de Bèze és Clément Marot először 1562-ben, Genfben kiadott zsoltárkönyvéből származnak. Művét M. latin–magyar ajánlólevéllel kezdi IV. Frigyes pfalzi választófejedelemnek és Móric hessen-kasseli tartománygrófnak dedikálva, amelyet Georg Rem latin üdvözlőverse, és annak Filiczki János készítette magyar változata (G5b), valamint Molnár disztichonja (A13) után egy ajánlóverssel (ld. G5b) és egy magyar nyelvű előszóval folytat. A függelékben még négy másik énekét is közreadja (ld. B14).⁷²

⁶⁹ HERPEI 1966a, i. m. 126–128; P. VÁSÁRHELYI 2006, i. m. 171–196.

⁷⁰ HERPEI 1966b, i. m. 160–161; FEKETE 1975, i. m. 92–94.

⁷¹ FEKETE Csaba, *Szenci Molnár Albert zsoltárkiadásának mintája = Magyar Könyvszemle*, 119(2003), 330–349.

⁷² CSÁSZÁR Ernő, *Szenci Molnár Albert zsoltárai = Irodalomtörténeti Közlemények*, 24(1914), 157–170, 279–299, 403–417; GÁLDI László, *Szenci Molnár Albert zsoltárverse*, Bp., MTA Iroda-

Kiad.: 0. Valószínűleg Hutter nürnbergi műhelyében kiadott egy mintapéldányt is a *Psalterium*ból már 1604-ben (RMNy 920). Nem maradt fent példány; 1. *Psalterium Ungaricum, Szent David kiralynac es prophetanac szaz ötven Soltari az franciai notaknac és versek nec módgyokra*. Herborn, Corvin, 1607 (VD17 1:679711K; RMNy 962[1]); 2. *Szent Davidnac Soltari az franciai notaknac es versek nec módgyokra*. Hanau, Halbejus, 1608 (RMNy 971[2]), amelyet M. a Vizsolyi Bibliának néhol megváltoztatott szövegével együtt adott ki (RMNy 971[1], ld. F2); 3. Válogatás M. zsolttárfordításaiból és azok latin verziójából. Nem ismert példány belőle: *Paraphrasis psalorum Davidis selectiorum metro-rhythmica*. [Debrecen, Rheda, 1607–1610] (RMNy 970); 4. *Az franciai notákra rendelt Soltar könyvel eggyütt utánna vettettec [...]*. Oppenheim, Galler, 1612 (RMNy 1037[2]), amelyet a Vizsolyi Biblia újrakiadásával együtt jelentetett meg (RMNy 1037[1]); 5. Talán ugyanaz a zsolttárválogatás és azok latin szövege, mint az elveszett 1607–1610 kiadás: *Paraphrasis psalorum Davidis selectiorum metro-rhythmica*. Debrecen, Fodorik, 1632 (RMNy 1527). Egyetlen ismert példánya Prágában, Károly Egyetem Könyvtára (66 L 000028). 6. Az 1607-es kiadás újrányomatása dallamok nélkül: *Psalterium Ungaricum [...]*. Lőcse, Brever, [1635] (RMNy 1628[2]). Példány: MTAK (RM I 4r 237); 7. [Lőcse, Brewer, c. 1642] (RMNy 1947). Erősen töredékes unikális példány: TREKN (RMK1); 8. Amsterdam, J. Janssonius, 1644 (RMNy 2045). Két csonka példány: MTAK (RM I 8r 984/koll. 1), OSZK (RMK I. 1572a); 9. A Vizsolyi Bibliával együtt (RMNy 2091[1]): Amsterdam, Janssonius, 1645 (RMNy 2091[2]); 10. [Nagyvárad, Szenci Kertész, 1648], (RMNy 2254[4]), unikális példány: ELTE Egyetemi Könyvtár (ezentúl: EK) (RMKI166); 11. Amsterdam, Janssonius, 1650 (RMNy 2305); 12. Debrecen, Fodorik, 1651 (RMNy 2363[1]). Egyetlen példány: EK (RMKI179); 13. Lőcse, Brewer, 1652 (RMNy 2424). Egy példány: MTAK (RM I 4r 287); 14. Nagyvárad, Szenci Kertész, [1652–1660] (RMNy 2750). Egyetlen példány: MTAK (Ráth 240/koll. 3); 15. [Lőcse, Brewer, 1657–1665] (RMNy 2988). Unikális példány: TREKN (RMK 50 [koll. 1]); 16. Kassa, S. Marcus, 1662 (RMNy 3034[3]). Két ismert példány: OSZK (RMK I. 990), TREKN (Rmk49). 17. Lőcse, Brever, 1670 (RMNy 3665). A zsolttárfordításokat sokszor kiadták még a 17–19. században (1670-ig lásd az RMNy 2, 3 és 4 incipitmutatója

lomtudományi Intézet, 1958; RMKT XVII/6, i. m. 402–426; H. HUBERT Gabriella, *Szenci Molnár Albert és a 17. századi gyülekezeti énekeskönyv-kiadás = Magyar Könyvszemle*, 119(2003), 349–356; SZENTPÉTERI Márton, „*Vox Dei majestatis intoniut*”, *Adalék a Szenci Molnár Albert fordította 29. zsolttár értelmezéséhez = „Nem súlyed az emberiség!”* 2007, i. m. 423–428; IMRE 2009b, i. m. 235–260; A. MOLNÁR Ferenc, OSZLÁNSZKI Éva, *Szenci Molnár Albert zsolttárainak szövegghagyományozódásáról, A zsolttárok eredeti és a mai magyar református énekeskönyvben levő szövegeinek összehasonlítása (kommentárokkal)*, Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2012; IMRE Mihály, *Az isteni és emberi szó párbeszéde*, Tanulmányok a 16–18. századi protestantizmus irodalmáról, Sárospatak, Hernád, 2012, 303–348; P. VÁSÁRHELYI = BHA XLVI, 2017, i. m. Ikonográfiai elemzés: IMRE 2009a, i. m. 39–54.

alapján). Modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 7–337 (az ajánlóvers nélkül); 2. Faksz.: BHA XLVI, 2017, i. m.

2. A kassai szenátornak, Békési Jánosnak 1606-ban ajánlott *Icon religionis* című egylapos nyomtatvány Théodore de Bèze 11 soros párbeszédés emblémáját (amely a *Confessio Christianae fidei* címlapjának versóján jelent meg Genfben, először 1573-ban) és annak magyar parafrázisát tartalmazza. M. nyomtatványának a metszetét Dominicus Custos készítette Augsburgban. Az embléma jelentését az ember és a vallás közötti 30 soros párbeszédés költeménnyel interpretálta M. (inc. *Mond meg ó szent Religio*).⁷³

Kiad.: 1. *Icon religionis*. Augsburg, Ch. Magnus, 1606. Egyetlen ismert példány: Amsterdam, Rijksmuseum (RP-P-OB-31.624); 2. Ertelme az Religio képének, mely jób felől vagyon ez Könyv titulassán. Ember kérdésére felel az Religio = *Az keresztyeni religiora*, e₄^v (ld. E6). Modern kiad.: 1. SZENCZI 1898, i. m. 301; 2. WALDAPFEL József, *Szenci Molnár Albert Religio-emblémája = Irodalomtörténeti Közlemények*, 42(1932), 432; 3. RMKT XVII/6, i. m. 366–367 (no. 173); 4. Faksz.: BHA XLIII, 2009, i. m.; 5. TESZELSZKY 2014, i. m. 151, 169.

3. A Hanau (ld. F2), majd Oppenheimeri Bibliában (ld. F3) két versét közölte, amelyet németből fordított:⁷⁴

- a) A 7. genfi zsolt. dallamára: *Anna aszszony háláado éneke Istentől kért fiáért Samuelért. I. Sam. 2* (inc. *Örül az én szívem az Urban*).
- b) A 23. genfi zsolt. dallamára a *Reggeli diczeret* Johann Fabriciustól (inc. *Halát ádoc néked menybéli Isten*).

Kiad.: 1. *Szent Biblia* [...]. Hanau, 1608, 68; 2. *Szent Biblia* [...]. Oppenheim, 1612, 120, 136. Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 349–351 (no. 159, 160).

4. 1610 augusztusában lefordította latinra Debreceni S. János históriás énekét a Kendi-féle összeesküvéséről, amely az erdélyi katolikus főurak Báthory Gábor fejedelem elleni, 1610. márciusi merényletkísérletét meséli el: *Conspiratio Kendiana* (RMNy 990). A latin verzió 298 négysoros strófából áll (inc. *Ex miris multis audite miram rem*).⁷⁵

⁷³ RMKT XVII/6, i. m. 171; TESZELSZKY, Kees, *Szenci Molnár Albert elveszettnek hitt Igaz Vallás portréja (1606): avagy, Holland-flamand-magyar szellemi kapcsolatok a kora újkorban*, Bp., ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszéke, Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, 2014.

⁷⁴ H. HUBERT 2003, i. m.

⁷⁵ VÁSÁRHELYI 1985, i. m. 21–25. M. szerepéről az 1608-as Bocskai-apológia publikálásában, lásd: ZSINDELY Endre, *Szenci Molnár Albert mint „Bocskai Apológiájá”-nak kiadója = Magyar Könyvszemle*, 94(1978), 353–355; VÁSÁRHELYI 1985, i. m. 17–20; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Albert Szenci Molnár als theologischer und diplomatischer Kommunikator zwischen Ungarn und dem Ausland = Kultur und Literatur der Frühen Neuzeit im Donau-Karpatenraum. Transregionale Bedeutung und eigene Identität*, hrsg. HABERLAND, Detlef, KATONA Tünde, Szeged, Grimm, 2014, 181–196.

Ms.: *Conspiratio Kendiana. Ad melodiam Losoncianam vel sic: Dolgat hal-luc Amurates Czaszarnac*. A berni Bibliotheca Bongarsiana, Burgerbibliothek, kéziratgyűjteményében (ms. 148). Modern kiad.: Pettkó Béla, *A Kendy-féle összeesküvés = Magyar Történelmi Tár*, 3.11(1888), 754–789.

5. Németből való magyar versfordításai az Oppenheimeri Bibliában (ld. F3):⁷⁶

- a) A 36. genfi zsolt. dallamára: Johann Zwicktól a *Keresztségkor való ének* (inc. *Ur Isten kérünc tégedet*).
- b) A 36. genfi zsolt. dallamára: Sebald Heydentől a *Christus szenvedesenec es halálánac historiaja* (inc. *Sirasd meg ember bünödött*).

Kiad.: *Szent Biblia* [...]. Oppenheim, 1612, 123, 126. Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 354, 355–360 (no. 164, 165).

6. Szenci Csene Péter *Confessio Helvetica* fordításában, M. kiadta Théodore de Bèze *Epigramma in Cyclopicam ubiqvitariorum insolentiam* című négy distichonnyi epigrammáját (inc. *Anglus, Belga, Scotus, rapidi pius accola Rheni*) és *Ungarice* címen a magyar fordítását öt distichonban (inc. *Anglusoc és Belgác, és Francia, Scotia népe*), amelyet 1616. május 25-én készített.⁷⁷

Kiad.: = SZENCI CSENE Péter, *Confessio Helvetica, az az, az keresztyeni igaz hitről való vallás-tétel melyet elsoeben Helvéciában irtanac és bévettene[n]c* [...]. Oppenheim, Galler, 1616, 17 (RMNy 1115). Modern kiad.: 1. *Magyar poéták, kik római mértékre irtak 1540-től 1780-ig*, szerk. Virág Benedek, Pest, Institóris, 1804, 36; 2. VARGA Bálint, *Szenci Molnár Albert élete és írói működése*, Bp., Sylvester, 1932, 37; 3. HERPEI 1965, i. m. 21; 4. RMKT XVII/6, i. m. 363; 5. SZABÓ András, *Szenci Molnár Albert és a magyar időmértékes vers: Egy frissen felfedezett alkalmi költemény margójára = Irodalomtörténeti Közlemények*, 100(1996), 115–116; 6. SZENCI 2003, i. m. 34.

7. Eglyapos nyomtatvány 1617-ből, amely a Nathan Chyträus által 1594-ben publikált *Meditatio vetusta de novissimo [judicio]* (Celanói Tamás *Dies irae, dies illájának* mantovai verziója) latin szövegét és ennek – bátyjainak Benedeknek és Lukácsnak dedikált – magyar fordítását tartalmazza (inc. *Emlékezzél hív Keresztyén*).⁷⁸

Kiad.: 1. *Az utolso itiletne[n]c idvösséges meggondolattya*. Oppenheim, Galler, 1617. Unikális példány: Bréma, Staats- und Universitätsbibliothek (Bs 0712/7); 2. *Imádságos könyvecske*, 347 (ld. E4). Modern kiad.: fotómásolat = GÖMÖRI 1987, i. m. 120.

⁷⁶ H. HUBERT 2003, i. m.

⁷⁷ HERPEI 1965, i. m. 20–22.

⁷⁸ GÖMÖRI György, *Ismeretlen Szenci Molnár nyomtatvány 1617-ből („Az utolsó ítéletről”)* = *Magyar Könyvszemle*, 103(1987), 119–122.

8. Versfordításai a *Postilla Sculteticában* (ld. E2) 1617-ből:

a) Egy distichonnyi epigrama az ajánlólevélben, amelyet Thuri Farkas Pál *Exul erat Christusa* ihlethetett (inc. *Számkivetésben járt ez földön Christus Urunkis*).⁷⁹

b) Szintén az ajánlólevélben Thuri Farkas Pál *Praeter Apostolicas post Christi tempora chartas* című latin distichonjának magyar fordítása (inc. *Az szent könyvec után, kiket az nagy Apastaloc irtac*).⁸⁰

Kiad.: A második epigrammát a *Postillában* (ld. E2), és *Az keresztyeni religiora* (ld. E6) címlapján is kiadta. A magyar versek modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 364, 484, 485 (no. 168–169); 2. Faksz.: BHA XLIII, 2009.

c) További magyar versbetétek is találhatók a szövegben, amelyek Scultetus prédikációjába szőtt verseinek a fordításai.⁸¹

Modern kiadása az eredeti német versekkel együtt: RMKT XVII/6, i. m. 364–365, 428–429 (no. 170).

9. *Imádságos könyvecskéjének* elején (ld. E4) a nyolcsoros *Boldog életnek regulája* (inc. *Ha kívánsz Ember, czendeszszen élni*) Johann Stigel *Regula vitaejének* a fordítása.

Kiad.: = *Imádságos könyvecske*, 1621. Modern kiad.: 1. RMKT XVII/6, i. m. 366 (no. 172); 2. Faksz. BHA XXXV, 2002, i. m.

10. A Krisztus képének imáadásáról szóló két distichonnyi magyar epigrammáját Scultetus *Szent Iras szerint valo rövid Tanitas az Bálvány Képekről* címmel lefordított prédikációjának a szövegébe szúrta be, amelyet M. a *Consecratio templi novi* (ld. F8) című munkájában adott ki (inc. *Az Christus képét mikoron mellöle menendesz*). Ezt a Scultetus által is idézett, eredetileg latin költeményt Regensburgban látta egy tornyon.⁸²

Kiad.: = *Consecratio templi*, 176. Modern kiad.: 1. SZENCZI 1898, i. m. 429; 2. RMKT XVII/6, i. m. 367 (no. 174).

11. A *Discursus de summo bonoban* (ld. E8) számos idézet található antik költőktől és filozófusoktól, amelyeket verses formában fordított le németből (az incipiteket lásd: RMNy 1483).

Modern kiad.: RMKT XVII/6, i. m. 368–380.

⁷⁹ RMKT XVII/6, i. m. 428; M. VÁSÁRHELYI 2002, i. m. 488.

⁸⁰ RMKT XVII/6, i. m. 428.

⁸¹ RMKT XVII/6, i. m. 428–429.

⁸² RMKT XVII/6, i. m. 430; SZENCI 2003, i. m. 71.

D) Nyelvészeti munkák

1. 1604-ben ugyanabban a kötetben adta ki latin–magyar és magyar–latin szótárát. A *Dictionarium Latino-Ungaricum* II. Rudolfnak szóló ajánlólevéllel, majd az Olvasónak címzett előszóval kezdődik. A *Dictionarium Ungarico-Latinum*ot Báthory Istvánnak, Rákóczi Zsigmondnak, Thurzó Szaniszlónak és Thököly Sebestyénnek dedikálta, amelyet egy másik előszó követ a magyarországi és erdélyi tanuló ifjúságnak címezve. A latin–magyar szótár előszava után két idézet olvasható Juan Luis Vivestől és Hieronymus Wolfótól, valamint Johannes Sturm Theodosius Riheliusnak írt levele a latin szótárak fontosságáról. A szótár előtt nyolc dedikációs vers olvasható különböző szerzőktől (ld. G3).⁸³ Heinrich Ulrichhal elkészíttette portréjának rézmetszetét, amelyet szótárának néhány példányában ki is nyomtatott. A metszet alatt két – valószínűleg tőle származó – vers olvasható (ld. B6).⁸⁴

Kiad.: *Dictionarium Latinoungaricum. Opus novum et hactenus nusquam editum, in quo omnes omnium probatorum linguae Latinae auctorum dictiones & rerum vocabula [...] Ungarice reddita [...]. Dictionarium Ungaricolatinum. In usum et gratiam Ungaricae pubis methodo eadem [...] concinnatum [...].* Nürnberg, Hutterus, 1604 (VD17 23:290381S, VD17 23:290383G; RMNy 919). A két dedikációs levél és az előszavak modernkiadása: RMKT XVII/6, i. m. 451–465. Modern faksz.: BHA XXV, 1990, i. m.

2. 1610-ben, Pierre de la Ramée grammatikai elveit követve, magyar nyelvtant írt, amelyet Móric hessen-kasseli tartománygrófnak ajánlott. Az ajánlólevélben Móricot méltatja és röviden összefoglalja Magyarország történelmét Székely István világhronikájából vett idézetekkel, amelyeket M. latinra fordított. Az ajánlás után az Olvasónak címzett előszó és Johann Rudolf Lavater verse olvasható (ld. G9).⁸⁵

Kiad.: *Novae grammaticae Ungaricae succincta methodo comprehensae, et perspicuis exemplis illustratae libri duo.* [...] Hanau, Biermannus, Villerianus, 1610 (VD17 3:308880U; RMNy 995). Az ajánlólevél és az előszó modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 472–479. Modern kiad.: 1. *Corpus grammaticorum linguae Hungaricae veterum*, szerk. TOLDY Ferenc, Pest, Eggemberger, 1866, 115–209; 2. Faksz. magyar fordítással: SZENCZI 2004, i. m.

⁸³ MELICH János, *A magyar szótáriróadalom*, Bp., Athenaeum, I, 1907, 125–139; BHA XXV: SZENCI MOLNÁR Albert, *Dictionarium Latinoungaricum. Nürnberg, 1604*, kiad. Kőszeghy Péter, tan. Imre Mihály, Bp., Akadémiai, 1990; 12 tanulmány: *Dictionarium 1604. Szenci Molnár Albert szótára*, szerk. Szabó András, Bp., Osiris, 2007; IMRE 2009b, i. m. 46–114, 131–159.

⁸⁴ KOVÁCS 2000, i. m. 99–127, 139; IMRE 2009a, i. m.; VISKOLCZ Noémi, *Elias Hutter, a Dictionarium Latinoungaricum nyomdásza = Dictionarium 2007*, i. m. 153–161.

⁸⁵ SZATHMÁRI István, *Szenci Molnár Albert grammatikájának fordítási kérdései = SZENCZI MOLNÁR Albert, Novae grammaticae Ungaricae libri duo – Új magyar grammatika két könyvben*, ford. C. Vladár Zsuzsa, Bp., M. Nyelvtud. Társ., 2004, 8–26.

3. 1611-ben latin címszavakkal és görög fogalmakkal kibővítve újra kiadta a szótárát. A latin–görög–magyar részt 1611. március 7-i keltezésű ajánlólevéllel kezdi és Abraham Scultetus M.-hez intézett 1610. április 16-i levelével, valamint Johann Rudolf Lavater és Conrad Biermann (ld. G11) üdvözlőverseivel folytatja. A szótár első részét függelékkal zárja (908–909) a számokról és azok arab és görög számjegyeiről, amit rövid leírás követ az ókori világ hét csodájáról (910–912), valamint a korábbi kiadás idézetei Juan Luis Vivestől (913) és Hieronymus Wolftól (914).⁸⁶

Kiad.: *Lexicon Latino-Graeco-Hungaricum: summa diligentia collectum, adauctum et nunc recens excusum, in quo et propria nominapro studiosis orthographiae Graece sunt expressa, et appellativis synonyma Graeca passim inspersa sunt non pauca [...]* Item dictiones Ungaricae [...] Latine conversae [...]. Hanau, Biermannus, Villerianus, 1611 (VD17 14:700489Q; RMNy 1012). Az ajánlólevél kiadva: RMKT XVII/6, i. m. 479–481.

4. 1621-ben tovább bővítette latin–görög–magyar szótárát, amely öt részből áll: a két szótárból, egy földrajzi és kronologikus történelmi függelékből, a *Syllecta scholasticá*ból (ld. F6) és az *Institutio juventutis*ből (ld. F7).⁸⁷ A latin–magyar részt a szótár előtti levélben Bethlen Gábornak ajánlotta, míg a magyar–latin szótárt testvérenek, Iktári Bethlen Istvánnak. A kötet ajánlóverseit lásd: G17.⁸⁸

Kiad.: 1. *Lexicon Latino-Graeco Ungaricum: iam recens tertia cura recognitum, innumeris pene dictionibus, ac versibus, Syllabarum quantitates indicantibus adauctum, et ita elaboratum, ut ex eo Latinarum dictionum genera [...]* depromi possint [...] item *Dictionarium Ungarico-Latinum* [...]. Heidelberg, vidua J. G. Geyderi, Heredes Wecheliorum, Daniel et David Aubrius et C. Schleich, 1621 (VD17 12:628418A; RMNy 1239); 2. *Id.*, Frankfurt [Nürnberg], A. Hummius, W. Endtner, 1644–1645 (Két verzió: VD17 14:700706F, VD17 75:705297S; RMNy 2099).⁸⁹ Az ajánlólevelek kiadva: RMKT XVII/6, i. m. 493–496.

E) Prózafordítások

1. 1607-ben a *Psalterium Ungaricum*mal együtt kiadta a *Kis katekizmust*, amely egy gyerekeknek szóló válogatás a Heidelbergi Kátéból. A könyv elején *Az isten-*

⁸⁶ MELICH 1907, i. m. 139–142; IMRE 2009a, i. m. 114–131.

⁸⁷ P. VÁSÁRHELYI Judit, *Adalék Molnár Albert Lexiconának (1621) Függelékéhez, Indices chorographici et chronologici = Dictionarium*, 2007, i. m. 94–105.

⁸⁸ IMRE 2009b, i. m. 114–131.

⁸⁹ MELICH 1907, i. m. 144–145. A 18. századi kiadásokról, különösen az RMK I 1749-ről, ld. BITSKEY István, *Dictionarium quadrilingue: Jegyzet a négy nyelvű Szenci-szótárról = In via eruditionis*, szerk. Bitskey István et al., Debrecen, Egyetemi, 2016, 260–270.

félő olvasónak című, 1607. február 12-i dátummal ellátott előszó, a végén M. két magyar zsoltárparafraízisa olvasható (ld. B14).⁹⁰

Kiad.: 1. *Kis catechismus, avagy az keresztyén hűtnecc részéről rövid kérdésekben es feleletekben foglaltatott tudomány, az mint sok tartományokban valo egyházakban es iskolákban szoktác tanítani az együgyöeket es a gyermekeket.* Herborn, Corvin, 1607 (RMNy 962[2]); 2. *Id.*, Hanau, Halbejus, 1608 (RMNy 971[3]) a M. által szerkesztett Vizsolyi Bibliával együtt (RMNy 971[1]). Az előszó és a két zsoltárparafraízis modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 465, 345–348. Faksz.: BHA XLVI, 2017, i. m.

2. A *Postilla Scultetica* Abraham Scultetus kálvinista posztilláinak magyar fordítása (*Die Kirchenpostille oder Auslegung der sonntäglichen Evangelien*). M. 1616. január 7-én kezdett neki a fordításnak, amelyet a nagyszombati gyülekezetnek, valamint Mező Szegedi Gáspárnak, Lublai Krausz Jánosnak, Debreceni Bédi Istvánnak és Kőrösi Böldre Mihálynak ajánlott (a magyar versbetoldásokat lásd C8). A mű elején Scultetus prológusa olvasható magyarul, míg a végén Prágai András latin üdvözlő verse (ld. G14).⁹¹

Kiad.: *Postilla Scultetica. Az egész esztendő által valo vasarnapokra es fő innepekre rendeltetett evangeliomi textusoknac magyarazattya [...]*. Oppenheim, Galler, 1617 (RMNy 1144). A versbetoldások és az ajánlólevél modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 364–365, 484–488 (ld. még 428–429).

3. 1618-ban kiadta Abraham Scultetusnak a reformáció centenáriuma alkalmából, 1617. november 2-án Heidelbergben tartott prédikációját, amelyet Scultetus egy évre rá ki is adatott Ambergben. M. latin dedikációjában Bethlen Gábornak ajánlotta a fordítását, majd felsorolta a heidelbergi és marburgi magyar tanulókat és patrónusaikat. Ezután Bojti Veres Gáspár Bethlen Gáborhoz intézett nyolcstrófás ódája (inc. *Princeps, virenti qui petis arduum*), majd M. Szentkirályi Benedek a fordítóhoz címzett latin költeménye olvasható (ld. G15). Saját fordításában M. közreadja Scultetus IV. Frigyes pfalzi választófejedelem özvegyének, Lujza Julianna oránia–nassau hercegnőnek címzett ajánlását is, majd kibővíti Scultetusnak a korszak protestáns hatalmasságait felsoroló listáját a magyarországi és erdélyi protestáns uralkodókkal, városvezetőkkel és kapitányokkal (1–7). Ezt követi Scultetus szónoklata *Jubileus esztendei prédikáció* címen (8–47), majd egy ima (*Az Anyaszentegyháznak közönséges imádsága*), amelyet korábban már publikált Huszár Dávid (47–50), és egy válogatás, valamint átdolgozása hat pápaság elleni éneknek Szkhárosi Horvát Andrástól (*Pápastaság ismertető, Evangélium szerettető és isteni hálaadásra indító énekek*), (50–73). A könyv első részét a 101. genfi zsoltárának – a zsoltároskönyvében (C1) is kiadott – fordítása, és mellette Andreas Spethe latin fordítása zárja.⁹² Külön címlappal, de folytatódó lapszá-

⁹⁰ P. VÁSÁRHELYI Judit = BHA XLVI, 2017, i. m.

⁹¹ SZENCZI 1898, i. m. 74–76; VÁSÁRHELYI 1985, i. m. 33–43.

⁹² VÁSÁRHELYI 1985, i. m. 46–54; IMRE 2012, i. m. 284–288.

mozással a szentek kultusza és a pápaság ellen felhasználható művek és levelek gyűjteményeként (77–101) függelék is csatolt a könyvhöz: *Appendix de idolo Lauretano* címmel, amelyet az Olvasóhoz intézett latin előszó vezet be (76). A kötetet a *Juste judex, Jesu Christe* latin himnusz zárja.⁹³ 1621-ben, Balásfi Tamás írt rá választ: *Christiana responsio* (RMK III 1321).

Kiad.: SCULTETUS, Abraham, *Secularis concio evangelica, az az jubileus esztendei praedikatzi[o]* [...], ford., kiad. Molnár Szenciensis, Albertus, Oppenheim, Galler, 1618 (RMNy 1166). Az prológus és üdvözlőlevél modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 488–490. Faksz.: BHA XLV, 2017, i. m.

4. Az 1621-es református *Imádságos könyvecske* Heinrich Bullinger *Christliches Bättbüchlin* című munkájának Johannes Jacobus Frisius 1600-ban kinyomtatott átdolgozásának a fordítása. Magyar dedikációs levélben Mezőszegedi Gáspár feleségének, Majtényi Échi Orsolyának, valamint Krausz János feleségének, Szegedi Annának ajánlotta a fordítását, amelyet Heidelbergben 1620 augusztusában készített el. A kötetben olvasható egy magyar vers M.-től (ld. B37), három neki szóló üdvözlő epigramma (ld. G16), valamint számos egyéb művecske is (pl. a *Cisiojanus* magyarul). A könyv végén egy másik, a családjának írt – 1620. december 20-i – dedikációs levél is helyet kapott, amelyben név szerint felsorolja azokat, akik irodalmi munkásságát patronálták.⁹⁴

Kiad.: 1. *Imádságos könyvecske*. Frankfurt, s. n., 1620 (RMNy 1206). Példánya ismeretlen; 2. *Imádságos könyveczke, mellyben szép háláadásoc és áhitatos könyörgésecc vadnac* [...]. Heidelberg, [Geyder özvegye], 1621 (RMNy 1238). A dedikációs levél modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 490–493. Faksz.: BHA XXXV, 2002, i. m.

5. 1612-ben, saját fordításában kiadta a pfalzi *Agendát* (ld. F3).

6. 1624-ben, a latin eredetét is szem előtt tartva lefordította németből Kálvin *Institutio Christianae religionis*át. A címlapon található rézmetszet hat emblémát tartalmaz. A jobb alsó sarokban M. portréja látható, miközben a háttérben Tilly egyik spanyol zsoldosa kínozza Heidelberg 1622-es bevételekor. A bal középső embléma a Vallást ábrázolja, amelyet Théodore de Bèze egy versben értelmezett, és amelyet M. nemcsak itt, hanem már korábban lefordított és kiadott (ld. C2). Az ajánlólevelet e fordítás patrónusának, Bethlen Gábornak címezte, amelyet Kálvin dedikációs levele követ M. fordításában, mögé illesztve Kálvin életrajzát

⁹³ VÁSÁRHELYI 1985, i. m. 54–58; IMRE 2012, i. m. 349–374; IMRE Mihály = BHA XLV: SZENCI MOLNÁR Albert, *Jubileus esztendei prédikáció. Appendix de idolo Lauretano, Oppenheim, 1618*, Bp., OSZK–Balassi, 2017.

⁹⁴ VÁSÁRHELYI Judit, *Adalék Molnár Albert Imádságos könyvecskéjének nyomtatásához = Magyar Könyvszemle*, 93 (1977), 275–278; P. VÁSÁRHELYI = BHA XXXV, 2002, i. m.; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert és a Vizsolyi Biblia új kiadásai*, Bp., Universitas, 2006, 117–133.

és a könyv összefoglalását. A könyv végén, epilógusként felsorolja jótevőit és a kiadás támogatóit.⁹⁵

Kiad.: *Az keresztyeni religiora es igaz hitre valo tanitas, mellyet deakül irt* CALVINUS Janos [...], ford. Molnar Albert, Hanau, Aubry, Schleich, 1624 (VD17 23:620601S; RMNy 1308). Az ajánlólevél és az epilógus modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 497–500. Faksz.: BHA XLIII, 2009, i. m.

7. Az 1625-ös bekecsi templomszentelés alkalmából megjelent *Consecratio templi novi* a kiadás és a fordítás keveréke (ld. F8). Ebbe az általa szerkesztett gyűjteményes kötetbe a következő saját fordításait vette fel: a) *Az Isten Anya Szent-Egyházának Dicsőségéről ez Földön* a kálvinista egyház dicsőségéről szóló teológiai fejtegetés Abraham Scultetustól (136–160); b) Szintén Scultetustól való a *Szent Iras szerint való rövid Tanitas az Bálvány Képekről*, amelyet eredetileg a prágai dómban mondott el, miután V. Frigyes rendeletére megtisztították azt a katolikus bálványoktól (161–202). Az ebben a prédikációban előforduló verset M. versben fordította le (ld. C10); *Az könyörgesről Öldözésnec es nyomoruságnac idején* forrása ismeretlen, de valószínűleg ez is M.-fordítás (203–249); A függelékben – Prágai András zsoltárparafrázisa után – közölt negyedik értekezés eredetije Pierre du Moulin *Conseil fidèle et salutaire sur les mariages des personnes de contraire religion*jának német fordítása, amely az ellenkező valláson lévőkhöz házasságát utasítja el.

8. Georg Ciegler's (Ziegler) sztoikus elmélkedéseit a Legfőbb jóról – *De incertitudine rerum humanarum discursus* címen 1599-ben adták ki először Rigában. 1630-as fordítását Darholtz Ferencnek ajánlotta M., amelyhez Josquinus Betuleius német fordítását használta fel. Betuleius fordítása először 1609-ben Hanauban (VD17 23:285333T), majd 1618-ban Lőcsén (RMNy 1164) jelent meg *Discurs Von dem höchsten Gut* címmel. Számos antik költőtől és filozófustól származó

⁹⁵ TINN Mária, *Szenczi Molnár Albert ismeretlen sorai = Irodalomtörténeti Közlemények*, 65(1961), 193; HUBERT Ildikó, *Szenci Molnár Albert: Institutio. Stilisztikai elemzés = Eszmei és poétikai kérdések a régi magyar prózairodalomban*, szerk. Hargittay Emil, Bp., ELTE BTK, 1977, 143–161; KOVÁCS 2000, i. m. 99–127; VÁCI KOVÁCS Gábor, *Németalföldi párhuzam Rimay „Religio”-embémájához = Irodalomismeret*, 11(2000), 100–102; SZABÓ András, *A hit allegóriája Szenci Molnár Albert Kálvin-fordításának címlapján = Labor omnia vincit*, Bp., Balassi, 2005, 38–39; VISKOLCZ 2005, i. m. 76–84; IMRE 2009a, i. m. 54–59; SZABÓ András, *Szenci Molnár Albert Kálvin-fordítása: Az keresztyeni religiora és igaz hitre való tanítás, Hanau, 1624 = Kálvin időszerűsége*, Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról, szerk. FAZAKAS Sándor, Bp., 2009, 241–262; TURI Tamás, *Szenci Molnár Albert és az Antikrisztusnak bénesi = Erdélyi Múzeum* 72(2010), 204–215; P. VÁSÁRHELYI Judit, *Szenci Molnár Albert Institutio fordításának forrásáról = Tanulmányok Kálvinról és magyarországi jelenlétéről*, szerk. GÁBORJÁNI SZABÓ Botond, Debrecen, Tiszántúli Ref. Egyh. Nagykönyvt., 2011, 188–204; OLÁH Róbert, *Szenci Molnár Albert ajándék Institutioja Budai Péternek = In via...* 2016, i. m. 252–259.

idézetét M. verses formában fordította le (ezek incipitjeit lásd: RMNy 1483). A műhöz két üdvözlőverset is írtak (ld. G19).⁹⁶

Kiad.: *Discursus de summo bono: Az legföb iorol, mellyre ez vilag mindenkoron serényen és valóban vágyódik*. Lócse, L. Brewer, 1630 (RMNy 1483). Modern kiad.: SZENCI 1975, i. m. A verses fordítások kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 368–380.

F) Legfontosabb kiadásai

1. Valószínűleg Alvinci Péter volt a szerzője annak az eredetileg 1606-ban Bártfán megjelent röpiratnak (RMNy 941), amely cáfolta a Bocskai István ariánus (unitárius) voltáról terjesztett vádakat. Ezt M. három változatban újra kiadta 1608-ban.⁹⁷

Eds.: *Apologia et protestatio legatorum et ecclesiarum Hungaricarum adversus iniquissimas Monacho-Jesuitarum criminationes [...]*. Hamis impresszum: Bard., Klös [recte: Hanau, Halbey], 1608 (ld. ZSINDELY 1978b). Three versions: RMK III 5767; RMK III 5768; RMK III 5769.

2. 1608-ban kis változtatásokkal újra kiadta Károli Gáspár Vizsolyi Bibiáját. Ezt a Hanaui Bibiának nevezett kiadást M. egy latin-magyar kétnyelvű dedikálólévelben ajánlotta Móric hessen-kasseli tartománygrófnak.⁹⁸

Kiad.: *Szent Biblia, az az Istennec Ó és Uy Testamentomanac prophetac es apastaloc által megiratott szent könyvei [...]*. Hanau, Halbejus, 1608 (RMNy 971[1]). A dedikáció modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 465–472. Faksz.: *Szent Biblia...*, kiad. ÖTVÖS László, Debrecen, Lux, 1998.

3. 1612-ben újból kiadta Károli Gáspár kissé megint átszerkesztett bibliáját, az Oppenheimi Bibliát, amelynek mintája David Pareus Neustadti Bibliája volt. M. kiadása tartalmazza *Psalterium Ungaricum*át is (ld. C1), amelyet 68 további, magyar nyelvű vallásos ének (112–142), valamint a *Palatinatusi katekizmus* (ld. F4) és a pfalzi *Agenda* magyar fordítása követ.⁹⁹

⁹⁶ VÁSÁRHELYI = SZENCI 1975, i. m. 25–84.

⁹⁷ ZSINDELY 1978, i. m.; TESZELSZKY, Kees, ZÁSZKALICZKY Márton, *A Bocskai-felkelés és az európai információhálózatok: Hírek, diplomácia és politikai propaganda, 1604–1606 = Aetas*, 27(2012), 4, 107–109; P. VÁSÁRHELYI Judit, *The role of Albert Szenci Molnár in the exchange of ideas and political knowledge among the European Calvinist principalities in the early seventeenth century = A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks, and Representations, 1541–1699: Study Tours and Intellectual-Religious Relationships*, szerk. Almási Gábor et al., Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2014, 121–143 (vonatkozó rész: 133–135).

⁹⁸ P. VÁSÁRHELYI 2006, i. m. 35–84.

⁹⁹ RMKT XVII/6, i. m. 434–441; P. VÁSÁRHELYI 2006, i. m. 85–116.

Kiad.: *Szent Biblia [...] az franciai notákra rendelt Soltar könyvel együtt utánna vettettek egyéb válogatott psalmusoc, innepi enekec és szokott lelki diczéretec, Az palatinatusi catechismussal, egyházi könyörgéseknec és ceremoniaknac formáival egyetembe.* Oppenheim, Galler, 1612 (VD17 7:666487T; RMNy 1037[1]). Az előszó modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 481–483.

4. A *Palatinatusi katekizmus* Szárászi Ferenc – először 1604-ben Debrecenben megjelent (RMNy 909) – Heidelbergi katekizmus fordításának kissé átdolgozott verziója, amely az Oppenheimeri Bibliával és a *Psalterium Ungaricum*mal együtt jelent meg 1612-ben (ld. F3). A katekizmus M. imafordításaival van kibővíve.¹⁰⁰

Kiad.: *Catechismus, azaz a keresztyéni hitre való rövid tanítás.* Oppenheim, Galler, 1612 (RMNy 1037[3]).

5. 1616-ban újra kiadta Thuri Farkas Pál röpiratát a török igáról (*Idea Christianorum*), amelyet dedikációjában a Frankfurtba és Hanauba menekült francia protestánsoknak ajánlott. A „Concordia” eszméjének nevében¹⁰¹ a kiadás tartalmazza még Frangepán Ferenc kalocsai érsek 1541-es beszédét, egy 1483-as levelet Mátyás királytól, egy levelet Enea Silvio Piccolominitől, Justus Lipsius szónoklatát *Super Ecclesiae Christianae Concordia*, valamint Salomon Frenzel von Friedenthal beszédét *Assertio jucunda de exilio honesto* címmel.¹⁰²

Kiad.: THURI PÁL, *Idea Christianorum Ungarorum sub tyrannide Turcica [...]*. Oppenheim, Galler, 1616, (VD17 14:002460B; RMK III 1174). Az ajánlólevél modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 483–484.

6. A *Syllecta scholastica* külön címlappal és újra kezdődő lapszámozással az 1621-es latin–magyar–görög szótár függelékeként jelent meg (ld. D4). Az ajánlólevelet Iktári Bethlen Istvánhoz címezte. A kiadvány hat pedagógiai művet tartalmaz hat különböző szerzőtől, amelyeket M. válogatott össze, hogy megpróbálja összegezni a kortárs protestáns német oktatási rendszer elméleti irodalmát: Johannes Bilsteniustól a *Methodus novam aperiendi scholam*, Wilhelm Zeppertől a *De scholis vernaculis*, Szent Jeromos *Institutio puellarum, ex epistola ad Laetamja*, Rodolphus Agricola *De formando studio*ja, Petrus Mosellanus *De tempore studiis impendendója* és Philipp Nicodemus Frischlintól a *De ratione instituendi puerum ab anno aetatis sexto et septimo*.¹⁰³

Kiad.: 1. *Syllecta scholastica* (VD17 23:295948Y; RMK III 1330) = *Lexicon* 1621 (ld. D4); 2. *Id.*, Nürnberg, Endter, 1644–1645, (RMNy 2099[4]) = *Lexicon* 1644–1645 (ld. D4). A dedikációs levél modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 496.

¹⁰⁰ P. VÁSÁRHELYI 2006, i. m. 85–116.

¹⁰¹ TÚRI 2010, i. m. 213–215.

¹⁰² A részletes elemzést ld.: IMRE 2009b, i. m. 263–298.

¹⁰³ IMRE 2009b, i. m. 171–177.

7. Az *Institutio juventutis* is külön címlappal és újra kezdődő lapszámozással jelent meg az 1621-es latin–magyar–görög szótár függelékeként (ld. D4), amely az alsó-pfalzi tantervet mutatja be. Ez a pedagógiai munka a *Syllecta scholastica* (ld. F6) címlapján VII-es számmal szerepel.¹⁰⁴

Kiad.: 1. *Institutio iuventutis in paedagogiis illustribus inferioris Palatinatus* = *Lexicon* (ld. D4); 2. *Id.*, 1644–1645, (RMNy 2099[5]) = *Lexicon* 1644–1645 (ld. D4).

8. 1624-es hazatérése után az első kiadott munkája a bekecsi református templom 1625-ös felszentelésekor elhangzott prédikációk gyűjteménye. 1625. augusztus 20-i, kassai datálással szerkesztőként ajánlotta dedikációját patrónusainak Monaki Miklósnak és feleségének Csitneki Annának, akiknek a kérésére publikálta a beszédeket. A dedikáció után két-két magyar vers következik Körtyvélyesi Jánostól (inc. *Gazdag az Ur, kinec háza nagyul s' joszága naponként*; inc. *Eörvengy már Bekecz*) és Thuri Istvántól (inc. *Mindenkor az Isten kegyes hiveinec*; inc. *Christus, kérlec, szavát*), valamint két-két latin költemény Prágai Andrástól és Kistállyai Istvántól (inc. *Iessaeus vates caelesti flamine plenus*; inc. *Tecta domus fabricans regali splendida luxu*). Az első számozott laptól kezdődnek a környékbeli lelkészek prédikációi, amelyeket a később a török által 1637 körül elpusztított templom székeit és falait díszítő latin és magyar bibliai idézetek követnek, amelyeket aztán M. négy prédikációfordítása (ld. E7) és Prágai András Balassi-strófákban megszerkesztett 107. zsoltárparafrázisa zár.¹⁰⁵

Kiad.: *Consecratio templi novi, azaz az uyonnán feleppitetett bekeczi templumnac dedicalása es megszentelésekor [...] ez 1625. esztendőneec első napján tétetött praediciatióc [...]*, szerk. Molnár Albert, Kassa, Schultz, 1625 (RMNy 1334). A dedikáció modern kiadása: RMKT XVII/6, i. m. 500–502.

A filológus M. 69 latin és 36 magyar szövegkiadásának legteljesebb listáját P. Vásárhelyi adta közre.¹⁰⁶

¹⁰⁴ IMRE 2009b, i. m. 177–179.

¹⁰⁵ VÁSÁRHELYI Judit, *Molnár Albert és a bekecsi templomszentelés = Irodalom és ideológia a 16–17. században*, szerk. Varjas Béla, Bp., Akadémiai, 1987, 253–274; SZABÓ András, *A bekecsi református templom Szenci Molnár Albert „Consecratio templi novi” című műve alapján = Pius efficit ardor; A művészet értékelése Kálvin művében és a református kultúrában*, szerk. Békési Sándor, Bp., Kálvin, 2009, 141–154.

¹⁰⁶ P. VÁSÁRHELYI Judit, *A filológia diadala, Szenci Molnár Albert szövegkiadásai = Filológia és textológia a régi magyar irodalomban*, szerk. Kecskeméti Gábor, Tasi Réka, Miskolc, ME BTK, 2012, 281–293.

G) Dedikációk, neki szóló költemények

1. A „Collectio Molnariana”-ban fennmaradt az az egyleveles strasbourggi nyomtatvány, amely négy verset tartalmaz. Ezek M. filozófiai baccalaureátusának 1595. májusban történt megszerzését ünneplik:

- a) Johannes Naegelin (Neglin) tíz distichonnyi *Carmina gratulatoriája* (inc. *Quis tibi surgit honos? quae laus? quod nomen, amice*).
- b) A svéd Solnából való Johann Stertzing hat distichonnyi üdvözlő verse *Aliud* címmel (inc. *Laurea non mirum est tibi nunc, Molnare, parari*).
- c) A weissenburgi Johann Reinhard Grindlinger gratuláló *Aliud* költeménye hat sapphói strófában (inc. *Nonne virtus, nomen, honos decusque*).
- d) A strasbourggi Samuel Israelides négy distichonnyi verse *Aliud* cím alatt (inc. *Gratulor ex animo Laurum Molnare, repertam*:).

Kiad.: *Carmina gratulatoria, in honorem pii et eruditi iuvenis Alberti Molnar Szenciensis, cum ei prima philosophiae laurea, in inclyta Argentoratensium Academia [...].* Strasbourg, Iodocus Martinus, 1595. Ismert példánya: MTAK (K 787, f. 11). Modern kiad.: SZENCZI 1898, i. m. 411–413.

2. 1596 nyarán M. elhagyta Strasbourgot. A „Collectio Molnariana” megőrizte a M.-hoz intézett három propemptikon és két őszi megérkezését üdvözlő vers kéziratát:

- a) A colmari Thomas Kessler (Ahenarius) 15 distichonban megkomponált búcsúztató verse 1596. június 26-án keletkezett: *Votum ad foelicem abitum in honorem [...] Alberti Molnari Szenciensis Ungari* (inc. *Heu subis illius moestissima lucis imago*).
- b) A zweibrückeni Henricus Reiss 22 distichonban búcsúztatta M.-t elutazásakor 1596. július 11-én: *Virtute atque doctrina ornatissimo [...] Alberto Molnar Ungaro, Argentina discessuro, amico suo et fratri [...]* (inc. *Care, paras, Alberte, abitum? Duce et auspice Christo*).
- c) Az erdélyi Hodgyai (Hoggaeus) Márton 1596 júliusában kívánt szerencsét M. távozásakor Strasbourgból: *Hodeoporicon breve ad modestum et eruditone praestantem iuvenem Albertum Molnarum Szenciensem, Helveticam peregrinationem adornantem benevolentiae et amoris causa* (inc. *Ignea nunc rapidis ardet fervoribus aestas*).
- d) Thomas Kessler 30 distichonban ünnepli M. visszatértét Strasbourgba: *Carmen gratulatorium de foelici reditu domini Alberti Molnari Szenciensis Pannonii ex Italia* (inc. *Irrita pro salvo non dicta fuere sodali*).
- e) Henricus Reiss 28 distichonban üdvözlő a visszatérő M.-et 1596. november 13-án: *Carmen gratulatorium in reditum ex peregrinatione honesti doctique iuvenis domini Alberti Molnari Szenciensis Ungari* (inc. *Laetor ob adventum, reditum, Molnare, tuumque*).

Ms.: MTAK, K 787, f. 22, 29/a–29/b, 30, 33, 37/a–37/b. Modern ed.: SZENCZI 1898, i. m. 415–417, 422, 424–427.

3. M.-hoz intézett versek 1604-es szótárkiadásának elején (ld. D1):
- a) Herborni professzorának, Johannes Piscatornak kilenc distichonnyi epigrammája (inc. *Eja age de patria bene, Molnar, perge mereri*).
Ms.: MTAK, K 787, f. 109. Modern ed.: SZENCZI 1898, i. m. 141.
 - b) Bartholomäus Keckermann 19 soros versben kéri M.-t, hogy foglaljon állást a héber-magyar nyelvrokonság kérdésében (inc. *Quos ante sanctus autor dixit Hagriim*), (DÁN 285). Ms.: MTAK, K 787, f. 98b. Modern kiad.: HEGEDŰS József, *A magyar nyelv értékelése a XVI–XVII. században = Filológiai Közlemény*, 12(1966), 141.
 - c) Konrad Rittershausen 40 sornyi verse 5 versszakba rendezve: *Ornatissimo juveni Alberto Molnaro Dictionarium Ungaricum edenti* (inc. *Omnia debemus patriae post nomina Divum*). Ms.: MTAK, K 787, f. 99.
 - d) Georg Rem hét distichonnyi versének címe: *In Lexicon Pannonicum Alberti Molnari* (inc. *Fama vetusta refert varias sumpsisse figuras*).
 - e) *Aliud* jelölés alatt olvasható Christophorus Girschnerus négy distichonja (inc. *Si varios hominum mores, non ultima linguas*).
 - f) Johann Conrad Rhumel orvos *Ad Albertum Molnar, linguae Pannonicae conservatorem* című öt distichonnyi verse M.-nek, amelybe magyar szavakat is beleszótt (inc. *Dum gentis linguam mutas, Molnare, latina*).
Ms.: MTAK, K 787, f. 113. Modern kiad.: IMRE 2009a, i. m. 100.
 - g) Georg Pasor *Epigramma in Lexicon Latino Ungaricum*ja 26 sorból áll (inc. *Lexica qui scribunt, rudibus prodesse laborans*).
Ms.: MTAK, K 787, f. 286.
 - h) A kötet magyar–latin szótárrésze előtt Jeremias Höltzlin 18 hexameteres ajánló verse olvasható *Ad patriam doctissimi viri domini Alberti Molnar, de hoc Dictionario Ungarico-Latino* címen (inc. *Ungara funesto tellus celeberrima bello*).
4. 1606. április 24-i datálással ifjabb Georg Mauritius 21 soros üdvözlő verset küldött Altdorfból, „ALBERTUSMOLNARUNGARUS” akrosztikonnal (inc. *Antiqui verae ignari pietatis, obortum*).
Ms.: MTAK, K 787, f. 137. Modern kiad.: SZENCZI 1898, i. m. 439.
5. 1607-es *Psalterium Ungaricum*ának elején három vers olvasható:
- a) Georg Rem tízsoros költeménye, amely eredetileg Andreas Spethe latin zsoltárfordításának kiadásában (VD16 B 3261) jelent meg 1596-ban (inc. *Rhythmis, quos moduli exprimerent praedulce sonantes*).
 - b) Rem költeményét Filiczki János 26 sorban parafrázeálta magyarul és szabta át M. zsoltárkiadásához, hogy dicsérje a kiadást és ajánlja azt az Olvasónak (inc. *Dávid királynak másfél száz zsoltárit*).¹⁰⁷
 - c) M. saját latin epigrammája egy distichonban (ld. B14a).

¹⁰⁷ IMRE 2012, i. m. 235–253.

Kiad.: FILICZKI, Johannes, *Paraphrasis Ungarica et accomodatio ad Dn. Albertum Molnar, Davidis Psalmos rhythmis expressos, dulcissimae patriae communi donantem = Psalterium Ungaricum* (ld. C1). Modern kiad.: 1. RMKT XVII/1, i. m. 377–378; 2. Filiczki dicsérő epigrammájának faksz. kiadása: IMRE 2009a, i. m. 50; 3. Rem és Filiczki versének kiadása: IMRE 2012, i. m. 241–242, 242–243; 4. Faksz.: BHA XLVI, 2017, i. m.

5. Filiczki 1607. januári keltezéssel írt egy másik, 60 soros költeményt is M. zsoldároscopyvéhez, amelynek fennmaradt kézirat (inc. *Felix ille animi, felix et corpore toto*) és későbbi, nyomtatott változata is (inc. *Felix ille animi, felix et corporis atque*).¹⁰⁸

Ms.: MTAK, K 787, 157a–157b. Kiad.: 1. FILICZKI, Iohannes, *Carminum liber primus*. Basel, Schroeter, 1614, 54–56 (RMK III 1130); 2. *Delitiae Poetarum Hungaricorum*, szerk. PAREUS, Iohannes Philippus, Frankfurt, Fischer, 1619, 508–509 (VD17 3:308891H; VD17 14:642839Y; RMK III 1245). Modern kiad.: 1. SZENCZI 1898, i. m. 442–444; 2. A kézirat szövegével együtt: IMRE 2012, i. m. 246–252.

6. M. zsoldárköltészetét 21 sorban ünnepelte a freistadti Georg Vechner 1607. október 13-án, Marburgból küldött gratuláló költeményében (inc. *Saepe homini nomen praeclari est ominis index*).

Ms.: *Albertus Molnar Ungarus ἀναγραμματικῶς: Nullum sub arte arrogans*. MTAK, K 787, f. 174. Modern kiad.: SZENCZI 1898, i. m. 445.

7. 1608–1609-ben a szprotawai születésű Johann Walter 13 distichonban üdvözölte M.-et Marburgból (inc. *Alveolo existi terrarum illectus amore*).

Ms.: *Albertus Molnar Ungarus Tschentsziensis ἐν ἀναγραμματισμῷ: Saltans ab arte Magnas, non rues: Zelus Christi*. MTAK, K 787, f. 290. Modern ed.: SZENCZI 1898, i. m. 446.

8. Az 1610-es magyar grammatika (ld. D2) elején a hanai gimnázium rektora, Johann Rudolf Lavater 27 soros versben (két nyolcsoros, egy ötsoros és egy hatsoros strófában) üdvözli a kötetet: *In novam Grammaticam Hungaricam cl. v. Alberti Molnari epigramma* (inc. *Est a Caesare, constitutione*).

Kiad.: *Novae grammaticae Ungaricae* 1610, 25–26 (ld. D2).

10. Az *Eidyllion* (ld. B10) és a *Lusus poetici* (ld. B28) kötet két M.-nek címzett verset tartalmaz:

a) Georg Rem *Eidyllion ad Dn. Albertum Molnarem Pannonium, virum ornatissimuma* 71 hexameterből épül fel és az „omnia” fogalmával játszik (inc. *Omnia ni fallant (falsos cum Lyncea et Argon)*).

¹⁰⁸ IMRE 2012, i. m. 235–253.

Ms.: MTAK, K 787, f. 116/a–116/b. Kiad.: 1. *Eidyllion* 1605, A₂^r–A₃^r; 2. *Lusus* 1614, 52–54; 3. DORNAU 1619, 725–726 (RMK III 6051); 4. DORNAU 1670, 725–726 (RMK III 7711). Modern kiad.: SEIDEL 1995, i. m.

b) Konrad Rittershausen is az „omnia” fogalomal játszik 15 sornyi három versszakos költeményében. A három strófa akrosztikonja az „OMNIA” kifejezést adja ki háromszor, míg a második strófában az „OMNIA” telesztikon is kiolvasható (inc. *OMNIA te quanquam credebis nuper adeptum*).

Kiad.: 1. *Eidyllion* 1605 [A₄^r]; 2. *Lusus* 1614 56; 3. DORNAU 1619, 726 (RMK III 6051); 4. DORNAU 1670, 726 (RMK III 7711). Modern kiad.: SEIDEL 1995, i. m.

11. 1611-es szótárának elején két M.-nek címzett vers olvasható:

a) Johann Rudolf Lavater epigrammája öt distichonban (inc. *Grammaticam nobis noviter mira arte dedisti*)

b) Conrad Biermann 22 soros gratuláló verse (inc. *Scire Deum, conscire Dei sanctissima jussa*).

Kiad.: *Lexicon Latino-Graeco-Hungaricum* 1611 (ld. D3).

12. Két rövid nyomtatványt adtak ki M. 1611. októberi házassága alkalmából. Az első rövidebb verzió négy latin és egy német verset tartalmaz.¹⁰⁹

a) A címlapon található az esküvő pontos dátumáról egy kronodistichon Petrus Trappius, oppenheimi diakónustól: *Anno, mense, die, quem sequens complectitur Chronodistichon* (inc. *LVX oCtoBrIs VbI bIs qVarto spLenDet ab ortV*).

b) Friedrich Lingelsheim *Epithalamiuma* hét distichonból áll (inc. *Hoc erat in votis pridem, Clarissime Molnar*).

Ms.: MTAK, K 787, f. 259.

c) Az oppenheimi polgár és császári jegyző, Johannes Balthasar Nicolius két distichonban gratulált M.-nek és feleségének *Aliud* címmel (inc. *Pannonio Molnare tibi Kunigunda marita*).

Ms.: MTAK, K 787, f. 265.

d) Petrus Trappius *Ad eundem* címen 12-distichonnyi esküvői verset is közölt (inc. *Regnat in humanis divina potentia rebus*).

Ms.: MTAK, K 787, f. 263.

e) Henricus Heisius („typhotheta in chalcographia Galleriana”) 64 soros német verssel üdvözölte M.-et Szczecinből (inc. *Als Gott der Schöpffer hoch gepreist*).

Kiad.: *Ἐπιθάλᾶμια in honorem nuptiarum [...] D. Alberti Molnar Szenciensis Ungari [...]*. Oppenheim, Galler, [1611], 1, 2, 2–3, 3–5. Egyetlen példánya: Eisenstadt, Esterházy Könyvtár, Zimmer I. [Korábban a moszkvai Margarita Rudo-

¹⁰⁹ P. VÁSÁRHELYI Judit, *Oppenheimi nyomtatványok Szenci Molnár Albert esküvőjére = Summa*, Tanulmányok Szelestei Nagy László tiszteletére, szerk. Maczák Ibolya, Piliscsaba, PPKE BTK, 2007, 336–340.

mino Könyvtárban volt: 615523, Allig. 38)]. Fénymásolat: OSZK (App. H. 5023). A latin versek modern kiadása: SZENCZI 1898, i. m. 455, 456–457.

13. Az esküvőjére kiadott második könyv az *Ἐπιθαλάμια* kibővített verziója, amely két gratuláló levelet, 16 epithalamiumot és egy másik, külön címlappal szereplő nyomtatványt is tartalmaz.¹¹⁰ Az első, 1611. október 2-i levelet David Pareus írta Heidelbergben (A₂^r). A második levél Georg Remtől származik Nürnbergből, 1611. október 23-ról (A₂^v).

a) A címlapon Petrus Trappius kronodistichonja (ld. G12a).

b) Johannes Piscator két distichonnyi epithalamiuma Herbornból 1611. december 4-ről (inc. *Ungaricae columen linguae, doctissime Molnar*), (A₃^r).

Ms.: MTAK, K 787, f. 274.

c) Johannes Bocatius hatsoros üdvözlő versét november 12-én írta Kassán (inc. *Scribam, Alberte, tuis ut mandas disticha nuptiis*), (A₃^r).

Ms.: MTAK, K 787, f. 270. Kiad.: BOCATIUS, Johannes, *Hexasticha votiva*. Bártfa, Klöss, 1612, D₁^v (RMNy 1029). Modern kiad.: ID., *Opera quae exstant omnia. Poetica*, kiad. CSONKA Franciscus, Bp., Akadémia, 1990, 694.

d) A marburgi teológiaprofesszor Raphael Eglin verse tíz distichonban (inc. *Esse ferunt fidei donum, Molnare, ferinam*), (A₃^{r-v}).

Ms.: MTAK, K 787, f. 271.

e) A marburgi egyetem kémiaprofesszora Johannes Hartmann öt distichonnyi esküvői verse (inc. *Siquid habet totus sibi multiplicabilis orbis*), (A₃^v).

Ms.: MTAK, K 787, f. 269.

f) A marburgi egyetem filozófus rektora, az idősebb Rudolph Goclenius 35 soros epithalamiuma (inc. *Quisquis es, o thalamum qui votis ominibusque*), (A₃^v–[A₄^r]).

Ms.: MTAK, K 787, f. 275.

g) A nürnbergi professzor Michael Piccart (Pickhard) esküvői gratulációja 20 hexameterben (inc. *Ergo meus tandem Molnarius ille quiescet!*) ([A₄^{r-v}]).

Ms.: MTAK, K 787, f. 268.

h) Michael Virdung verse négy distichonban (inc. *Icte Cupidino praecordia dulciter arcu*), ([A₄^v]).

Ms.: MTAK, K 787, f. 266.

i) Ifjabb Georg Mauritius 50-hexameteres epithalamiuma 1611. október 3-áról, Altdorfból (inc. *Ergo est in fatis, Alberte, ut qui mihi quondam*), ([A₄^v]-B^r).

Ms.: MTAK, K 787, f. 272/a.

j) Kunigunda Ferinari unokaöccse Philip Johannes Treutler öt distichonos epithalamiuma Krauschwitzból: *Ad sponsam materteram* (inc. *Extera terra rapit, dat et externa terra maritum*), (B^{r-v}).

Ms.: MTAK, K 787, f. 267.

k) Ugyanaz a vers Friedrich Lingelsheimtől (ld. G12b), (B^v).

l) Ugyanaz az epithalamium Petrus Trappiustól (ld. G12d), (B^v-B₂^r).

¹¹⁰ P. VÁSÁRHELYI 2007b, i. m.

- m) Szepsi Korotz György 24 soros *Nuptiale sacruma* (inc. *Incipe Pannonicos mecum mea pangere versus*), (B₂^{r-v}).
Ms.: MTAK, K 787, f. 264.
- n) Pécseli Király Imre 22 distichonos epithalamiuma: *Albertus Molnar Senciensis, Cunigunda Ferinaria, Nove fiunt conjuges Oppenheimi. Per anagrammatismum, Nunc amor ignarus fellis pia pectora jungens, / Vivenit en fido munere an hisce bonis?* (inc. *Terpsichore facilem molli modo pollice tracta*), (B₂^v–B₃^r).
- o) Egy másik, 15 distichonos aposztrofikus költemény Pécseli Király Imrétől: *Apostrophe ad dulcissimam patriam Ungariam* (inc. *Patria dulcis ave, salve Terra Ungara, vidi*), (B₃^{r-v}).
- p) A marburgi teológiaprofesszor, Gaspar Sturm 15 distichonos *Propempticonja* zárja a kötetet (inc. *Quo properas Molnare? quibus contendis ab oris*).
Ms.: MTAK, K 787, f. 289.

Külön címlappal függelékként csatlakozik a kötethez a német nyelvű *Hymenaeus*, amely Valentinus Laupaeus M. esküvőjén elmondott beszédét és két verset tartalmaz:

- q) Hermann Kirchner esküvői költeményét nyolc distichonban (inc. *Non bene Pannonios retulit Bonfinius olim*), ()(4^r).
Ms.: MTAK, K 787, f. 273.
- r) 1612. januári levelében küldte meg Georg Weirach négy distichonnyi gratuláló költeményét (inc. *Si post mille vices, rerum solamina cedunt*), ()(4^r).
Ms.: MTAK, K 787, f. 278.

Kiad.: *Hymenaeus in nuptias [...] Alberti Molnaris Szenciensis Ungari, et Kunigundis Ferinariae Marpurgensis Hassae [...]. Oppenheim, Galler, [1611–1612].* Egyetlen ismert példánya: Eisenstadt, Esterházy Könyvtár, Zimmer I. [Korábban a moszkvai Margarita Rudomino Könyvtárban volt: 615523, Allig. 37)]. Fénymásolat: OSZK (RMK III. 1112a). A versek modern kiadása: SZENCZI 1898, i. m. 449–459.

- s) Továbbá a „Collectio Molnariana” őriz egy 22 soros, kiadatlan esküvői költeményt a glogówi Balthasar Zahntól is, amelyet Nürnbergben írt, és Georg Rem 1611. október 23-i levelével együtt érkezett meg M.-hez: *Ad clarissimum dominum sponsum, amicum was written in Nuremberg* (inc. *Tandem sera licet, tamen respexit*).¹¹¹

Ms.: MTAK, K 787, f. 262. A levél és vers modern kiadása: SZENCZI 1898, i. m. 455–456, 377.

14. 1617. január 24-i, heidelbergi keltezéssel Prágai András *De invida ignavia* címmel hét distichonnyi epigrammával üdvözölte a *Postilla Scultetica* kötetét (inc. *Invida pestiferis alios ignavia linguis*).

¹¹¹ SZENCZI 1898, i. m. 374.

Kiad.: *Postilla* 1617 (ld. E2), 1089. Modern kiad.: *Régi magyar költők tára: XVII. század, 8, Bethlen Gábor korának költészete*, kiad. Komlowszki Tibor, Stoll Béla, Bp., Akadémiai, 1976, 457.

15. 1618. január 4-i dátummal, M. Szentkirályi Benedek nyolcdistichonnyi dicsérő epigrammát publikált a *Secularis concio evangelicában* (inc. *Pannonicae gentis Molnar laudabile lumen*).

Kiad.: B. M. SZENTKIRALI, *Epigramma in labores clarissimi et doctissimi viri, dn. Alberti Molnar Szenciensis, rectoris scholae Oppenheimicae fidissimi, Seculare concionem Sculteticam, Ungarice evulgantis*. In: *Secularis* 1618, f.) (4^v [ld. E3]). Modern ed.: 1. P. BOD, *Historia Hungarorum Ecclesiastica*. Leiden, Raunenhoff, 1890, II, 279; 2. Faksz.: BHA XLV, 2017, i. m.

16. Három epigramma olvasható az *Imádságos könyvecske* kiadásáról az utolsó lapon:

- a) Kaposi S. János (Johannes Sart. Kaposi) négy distichonnyi epigrammáját 1620. december 22-én írta Heidelbergben (inc. *Innumeris Domino multi studuere fideles*).
- b) Egy heidelbergi diák, Károlyi K. György (Georgius K. Caroli) verse négy distichonban (inc. *Hungaricis Molnar conscribens jungere voces*).
- c) Egy másik heidelbergi diák, Simándi Bodó Mihály hat distichonnyi epigrammája (inc. *Corporis ut morbos contra medicina paratur*).

Kiad.: *Imádságos könyvecske* (ld. E4).

17. M.-nek szóló üdvözlőversek a *Lexicon Latino-Graeco Ungaricum* 1621-es kiadásában:¹¹²

- a) A verseket David Pareus rövid üdvözlő levele vezeti be,
- b) amelyet egy nyolc distichonnyi epigrammával zár három nővérről, akik három különböző nyelven beszélnek: latinul, görögül és magyarul. A harmadik nővér csak M. szótárával érti meg két másik testvérét (inc. *Disparibus linguis tres convenere sorores*).
- c) A hatodik distichon nélkül Johannes Piscator újra közli versét az 1604-es kiadásból (inc. *Eja age de patria bene, Molnar, perge mereri*), (ld. G3a).
- d) Georg Rem hét distichonnyi verse is szerepel az 1604-es kiadásból (inc. *Fama vetusta refert varias sumpsisse figuras*) (ld. G3d).
- e) A matematikus Matthias Pasor görög distichonja M.-nek (inc. ΑΙ γλώσσας λέξεις τε θεοῦ δόμα ὑψιθεώκου).
- f) A korábbi sárospataki rektor, Kaposi S. János (Johannes Sart. Kaposi) epigrammája öt distichonban (inc. *Sol nihil in patulo tam sanctum protulit orbe*).
- g) A debreceni iskola korábbi rektorának, Rakai Mártonnak (Martinus Rakai) a verse öt distichonban (inc. *En studiis iterum cupiens, studiosa juvenus*).

¹¹² IMRE 2009b, i. m. 164–171.

- h) A váradi iskola korábbi seniora, Borsai Márton (Martinus Borsai) 12 hexameteres verse (inc. *Cernuntur passim clarorum scripta virorum*).
 - i) Tolnai Pásztor István (Stephanus Pastorius Tolnensis) négy distichonos epigrammája (inc. *Carmina Virgilium commendant atque Catullum*).
 - j) Debreceni Nagy Ferenc öt distichont ajánlott M.-nek (inc. *Dum furit armisonans Miles, volitatque per orbem*).
 - k) Pécsváradi B. Péter (Petrus B. Peczvaradi) kilenc distichonnal dicsérte M.-et (inc. *Scilicet est vita meliori dignior heros*).
 - l) Szántai C. Mátyás (Matthias C. Szantai) öt distichonos epigrammája zárja a kötet dedikációs részét (inc. *Illius omnimode virtus laudanda per avum*).
- Kiad.: *Lexicon* 1621 (ld. D4).

18. Pécseli Király Imre a *Consilium ecclesiae catholicae doctorum*ot Bethlen Gábornak, M.-nek és barátjának Georg Remnek ajánlja.
Kiad.: E. REGIUS PECZELIUS, *Consilium ecclesiae catholicae doctorum* [...], Kassa, Moller, 1621 (RMNy 1247).

19. Az 1630-as *Discursus de summo bono* fordításához ketten írtak verset:

- a) Bethlen Gábor korábbi udvari orvosa, a lőcsei Samuel Spillenberger verse a legfőbb jóról hét distichon: *Nemo ante mortem beatus* (inc. *Magnus Alexander totum qui vicerat Orbem*).
- b) A lőcsei gyógyszerész, Ionas Spillenberger háromsoros üdvözlőverse a könyvhöz (inc. *Sunt multi satis aurei libelli*).

Kiad.: *Discursus de summo bono* (ld. E8). Modern kiad.: SZENCI 1975, i. m. 95–96.

20. Tállyai Z. Márton *Disputatio theologica tertiáját* a kolozsvári kálvinista egyház 13 támaszának ajánlotta, akik közül M. Tállyai patrónusa volt.

Kiad.: THALIEUS Z., Martinus, *Disputatio theologica tertia, de persona D. nostri Iesu Christi* [...]. Leiden, B. & A. Elzevir, 1632 (RMK III 1483).

21. Halálát Johann Heinrich Alsted egy distichonban gyászolta meg (inc. *Hungariae cunas, curas calami thalamique*), amely M. sírkövére lehetett vésvé.

Kiad.: SZENCI MOLNÁR, Albertus, PÁPAI PÁRIZ, Franciscus, *Dictionarium Latino-Hungaricum* [...], kiad. BOD, Petrus, Nagyszeben, 1767, (*)₇^r.

22. Johann Heinrich Bisterfeld tíz distichonnyi epitafiumban foglalta össze M. életét sírkövén (inc. *Szentz me progenuit, Musarum semina prima*).

Kiad.: SZENCI MOLNÁR, Albertus, PÁPAI PÁRIZ, Franciscus, *Dictionarium Latino-Hungaricum* [...], kiad. BOD, Petrus, Nagyszeben, 1767, (*)₇^{r-v}.

H) Levelezés

1. Kiterjedt levelezésének egy részét a „Collectio Molnariana” őrzi (MTAK, K 787), amely jól tükrözi helyét a kortárs európai – leginkább kálvinista – értelmiségi hálózatban (jó kapcsolatban volt többek között Johannes Keplerrel, Martin Opitzcal vagy Johann Heinrich Alsteddel).¹¹³

Modern kiad.: SZENCZI 1898, i. m. 89–400.

Dézsai 1898-as kiadása óta előkerült további levelek:

- a) Anton Herzbergnek, 1604. szept. 10, Altdorf;¹¹⁴
- b) Johannes Piscatornak, 1605. aug. 26, Altdorf;¹¹⁵
- c) Georg Remnek, 1606. feb. 13, Altdorf;¹¹⁶
- d) Johann Heidfeldnek 1607-ben;¹¹⁷
- e) Két levél Móric hessen-kasseli tartománygrófnak 1607-ben;¹¹⁸
- f) Georg Rem levele, 1607. júl. 5, Nürnberg;¹¹⁹
- g) Öt levél Ludwig Luciusnak (Lutz) 1607 és 1610 között;¹²⁰
- h) Georg Rem 1611-es levele Nürnbergből (ld. A22);
- i) Georg Remnek, 1620. szept. 3;¹²¹
- j) Három levél Ludovicus Camerariusnak 1624–1625-ben;¹²²
- k) Négy levél a pfalzi emgiráns kormány egyik tagjának, egy bizonyos Leodiusnak 1624–1626-ban.¹²³

¹¹³ TURÓCZI-TROSTLER József, *Szenczi Molnár Albert Heidelbergben = Filológiai Közlöny*, 1(1955), 9–18, 139–162; PRAŽÁK 1982, i. m.; P. VÁSÁRHELYI 2014b, i. m.; ÖTVÖS Péter, *Szenczi Molnár Albert német barátja, Martin Opitz Magyarországon = In via...* 2016, 243–251. Ismert levelezőpartnereinek listáját lásd: SZABÓ András, *Der Briefwechsel eines ungarischen Wandergelehrten: Albert Molnár und seine Freunde = Acta Germanica*, 14(2014), 164–180.

¹¹⁴ VISKOLCZ 2007, i. m. 160.

¹¹⁵ STOLL 1978, i. m. 263–265.

¹¹⁶ HERNER János, *Szenczi Molnár Albert levele Georg Remhez = Collectanea Tiburtiana*, 1990, i. m. 261–262.

¹¹⁷ HEIDFELDUS 1608, i. m. 715–717 (ld. B16).

¹¹⁸ WEBER Arthur, *Szenczi Molnár Albert Németországban*, Bp., [s. n., 1912], 68–74; VÁSÁRHELYI 1981, i. m. 696–697.

¹¹⁹ P. VÁSÁRHELYI Judit, SZABÓ András, *Georg Rem ismeretlen levele Szenczi Molnár Alberthez = Irodalomtörténeti Közlemények*, 111(2007), 219–224.

¹²⁰ ZSINDELY Endre, *Szenczi Molnár Albert levelei Ludwig Luciushoz (1607–1610) = Adattár*, XVII/4, i. m. 269–282.

¹²¹ DÁN Róbert, STOLL Béla, *Szenczi Molnár Albert ismeretlen levele = Irodalomtörténeti Közlemények*, 76(1972), 681–683; VÁSÁRHELYI 1977a, i. m.

¹²² DÉZSI 1908, i. m. 218–221.

¹²³ DÉZSI 1908, i. m. 222–225.

2. Néhány „album amicorum” bejegyzése is ismeretes, amelyek között versek és idézetek is találhatók:¹²⁴

a) Johann Carl Heissnek 1599. július 31-én Heidelbergben (ld. M. mottóját: B6). Ms.: Karlsruhe, Badische Landesbibliothek (Hs. K 2978, 272^v). Lásd: *Inscriptiones Alborum Amicorum*, Szeged [továbbiakban: IAA] 8311.

b) Wolfgang Marcus Waltherusnak 1600. június 23-án Heidelbergben (ld. B3). Ms.: HKB (133 L 8, 177^r).

c) Johan Köttner albumában egy distichonnyi idézet *Musica de se ipsa* címen 1603 februárjából, Altdorfból (inc. *Musica disparium dulcis concordia vocum*). Ms.: Nürnberg, Stadtbibliothek (Abteilung für Handschriften und Alte Drucke, Will VIII 121 8°, f. 230). Modern kiad.: VISKOLCZ 2007, i. m. 160–161.

d) Egy distichonos epigramma – valószínűleg idézet – Andreas Gammersfelder von Solar albumában 1605 februárjából Altdorfból (inc. *Terra tremat, regna alta crepant, ruat orbis et orcus*). Az epigramma után, M. magyarul is odaírta mottóját (inc. *Hogy ha az ur Isten vagyon mi velünc*) (ld. B6).

Ms.: Nürnberg, Stadtbibliothek (Abteilung für Handschriften und Alte Drucke, Amb. 1588 8° Rar., f. 251). Modern kiad.: VISKOLCZ 2007, i. m. 161.

e) Latin distichon és M. mottója magyarul Godofred Jungermann-nak 1608. szept. 1-én Hanauban (inc. *Grata Deo meus est, quae se debere fatetur*), (ld. B6).¹²⁵

f) Joannes Lemkernek Marburgban (ld. B23).¹²⁶

Ms.: HKB (135 J 49, 252^r).

g) Ernst Brincknek Harderwijkben 1623. jún. 27-én, amely egy latin distichont (*Auxiliare mihi...*) és magyar mottóját is tartalmazza (ld. B6).¹²⁷

Ms.: HKB (135 K 4, 124^r).

h) Matthias Gotslebiusnak 1623. júl. 30-án Reesben ugyanazt a két verset jegyezte be, mint Brincknek (ld. H2g és B6).¹²⁸

Ms.: HKB (71 J 60, 139^r).

i) Miskolci Csulyak István albumába 1629. aug. 29-én Olaszliszván (ld. B42).

Ms.: magángyűjteményben. Lásd: IAA 5906.

j) David Frölichnek 1630. máj. 20-án Kolozsváron, amely magyar mottójának egy változatát tartalmazza (HÁZI), (ld. B6).¹²⁹

Ms.: Wiener Neustadt, Stiftspfarrkirche Neukloster (Sign. XII. H. 7). Lásd: IAA 3982.

¹²⁴ GÖMÖRI György, *Szenci Molnár Albert album- és könyvbejegyzései külföldi gyűjteményekben = Magyar Könyvszemle*, 95(1979), 372–378.

¹²⁵ THIENEMANN Tivadar, *Szenci Molnár Albert német fordításai = Egyetemes Philológiai Közlemény*, 43(1919), 87–96; RMKT XVII/6, i. m. 433; az eredeti bejegyzést a krakkói Biblioteka Jagiellońskában Joseph Maria von Radowitz gyűjteményében őrzik.

¹²⁶ BUJTÁS László Zsigmond, *Szenci Molnár Albert ismeretlen albumbejegyzése 1611-ből = Magyar Könyvszemle*, 120(2004), 56–59.

¹²⁷ GÖMÖRI 1979, i. m. 373–376.

¹²⁸ GÖMÖRI 1979, i. m. 373–376.

¹²⁹ HÁZI Jenő, *Egy ismeretlen adat Szenci Molnár Albert életéből = Magyar Nyelv*, 32(1936), 318–319.

I) Elveszett vagy lappangó művek

1. *Album amicorum*.¹³⁰
2. Elkezdte lefordítani Daniel Tossanus imádságos könyvét 1600-ban.¹³¹
3. A *Psalterium* 1604-es mintapéldánya (RMNy 920), (ld. C1, 0. kiadás).
4. Elégia Konrad Rittershausen feleségének halálára 1607-ben.¹³²
5. Konrad Rittershausen esküvőjére decastichon.¹³³
6. Az *Icon politici* 1614-ből (RMK III 4817).
7. 1617. jan. 1-jei naplóbejegyzése szerint felkérték, hogy írjon epitáfiumot Varsányi András halálára.¹³⁴
8. Filips van Marnix van Sint-Aldegonde *Festus hommius catechismus*-fordításának 1625 körüli kassai kiadása (RMNy 1336).

MOLNÁR DÁVID

Szenci Molnár Albert

Échantillon d'une encyclopédie en préparation

L'article est la version hongroise d'un article qui figurera dans le *Companion to Humanism in East Central Europe – Vol. 1. Humanism in the Kingdom of Hungary* (à paraître en 2020, chez De Gruyter, à Berlin. Il synthétise de manière systématique l'oeuvre de Szenci Molnár Albert, en regroupant ses ouvrages en neuf catégories: journal, poésies, traductions de poésies, ouvrages linguistiques, traductions en prose, éditions majeures, dédicaces, poésies lui adressées, correspondance, ouvrages perdus

Keywords: 17th century, Reformation, Psalm, Dictionary, Poetry.

¹³⁰ SZENCI 2003, i. m. 116, lj. 494.

¹³¹ THIENEMANN 1919, i. m. 88–89; SZENCI 2003, i. m. 74.

¹³² RMKT XVII/6, i. m. 444; VÁSÁRHELYI, SZABÓ 2007, i. m. 222, lj. 16.

¹³³ RMKT XVII/6, i. m. 444.

¹³⁴ SZENCI 2003, i. m. 102, 186.